Кастусь Кірэенка

ДЭКРЭТАМ СЭРЦА

Кастусь Кірэенка

ДЭКРЭТАМ СЭРЦА

Кастусь Кірэенка

ДЭКРЭТАМ СЭРЦА

ВЕРШЫ І ПАЭМЫ

Мінск
«Мастацкая літаратура»
1983

Рэцэнзент Анатоль Вялюгін

Мастак Вячаслаў Тарасаў

ЗДАЛЁКУ...

Ґэта было ля далёкай,
    ля польскай ракі, каля Віслы...
Гэта на ціхай раўніне,
    на светлым на полі было...
Калі я ачнуўся і рану
    гарачай рукою заціснуў,—
Наўсцяж прамяністае неба
    кудысь нада мною плыло.

Кацілася весела ўдалеч
    высокая ў хвалях пшаніца,
І ярка
    чырвоныя макі
    на полі пшанічным цвілі.
А паміж макаў ляжалі
    і к сонцу вачыма, і ніцма
Сябры мае ўсе,
    і пялёсткі
    злятаді на іх шынялі.

Сябры, як чужыя, глядзелі
    на светлае поле, на макі,
На кроў з-пад маёй гімнасцёркі,
    што густа шклянела на ёй.
І мне ўпершыню стала страшна,
    і я ўпершыню там заплакаў,
Ком слёз па-мужчынску глытнуўшы,
    у той адзіноце сваёй.

Але дзесь за полем грымотна
    ударылі раптам гарматы,
І ў голасе іхнім пачуў я
    ратунак сабе і загад.
І наміж макаў патроны
    сабраў для свайго аўтамата,
І ўбачыў сяброўскія вочы —
    прыхільна ажыў іх пагляд...

На полі далёкім ля Віслы
    той шлях, што агнём быў прастрочан...
Дзе вера вяла мяне ўперад,
    што месца ў страі йшчэ знайду...
Адтуль, з таго поля, дагэтуль,
    сяброў сваіх помнячы вочы,
На клічу салдацкага сэрца
    далей ад самоты іду...

1981

АПАСІЯНАТА

Светлы свет летуценняў...
Дума — свету наказ...
Мудра ўслуханы Ленін
У Бетховена сказ.

За акном, нібы зоркі,
Лісце скідвае сад.
Падмаскоўныя Горкі
Асвятліў лістапад.

Так шчасліваццa вочы
З той святой чысціні.
Бачу —
            позірк прарочы
У далёкія дні.

Голас вейнага скерца...
Люба слухаць даім...

Чую —
Леніна сэрца
Б'ецца ў сэрцы маім...

Стань жа, дзень мой,
як свята
Аж па ўсёй старане!
Апасіяната
Зноў ідзе да мяне.

Пачуццё не на страту
Зноў прабуе ў агні.
Апасіяната —
Мне па ўсе мае дні!..

Голас чуйны, няспынны —
Струнны, ўдумлівы кліч...
Перад любай Айчынай
Задуменны Ільіч...

Светлы свет летуценняў...
Як наказ адкрыцця...
Мудра слухае Ленін
Урачыстасць жыцця...

1981

ЯКІМКА

Пісаў пісьмо матулі.
Адкажы,
Ці жыў яшчэ
старэнькі наш Якімка,
Што майстраваў
з дубовых таплякоў,
Сцвярдзелых на вякі
на дне Сажовым,
Мо самыя трывалыя на свеце
І гамапкія зрубы для крынічак?
Якімка, што хадзіў, нібы апёл,

Увесь у саматканым, у кужэльным,
Па схілах крутаяраў, па ярах,
І вызваляў крынічныя струмені
Ад на́плываў пясчаных, ад завалаў,
Каб лёгка ім было
шлях прабіваць з глыбінь;
А потым ставіў свае зрубы,
ды ішоў далей,
Дзе землякі чакалі,
каб хутчэй
Забіла і для іх
з зямлі крынічка...

— Навошта, сын мой,—
запытала маці,—
Навошта табе ў горадзе Якімка,
Хіба замала там
жывых крыніц?

— Хачу прасіць, каб вызваліў маю
У сэрцы плынь крынічную святую
Ад нейкага цяжару, ад бяды...
Якія там завалы, я не знаю,—
Мо ад глухой будзённасці дакучнай,
Мізэрных замыслаў замест высокай дзеі,
Мо ад нуды размоў,
спраў недарэчных,
А можа, ад прыдуманых самім
Згрызотаў і пакуты — там, дзе трэба
У мужнасці адной шукаць адказу,
Ці, можа, дзесь у сэрца глыбіні
Бяздушнасці з'явіўся айсберг грозны,—
Але я чую, як завалы тыя
Затрымліваюць ход пачуццяў светлых.
Нялёгка стала ў свет ім прарывацца
І радасць славіць...
Праз два дні, не больш,
Мне напісала маці:
— Сыне, хоць Якімка
Ужо зусім стары і мала робіць
Крынічных зрубаў, ды калі яму
Сказала я пра смутак твайго сэрца,
Ён паківаў маркотна галавою:

— Нядобра гэта,— адказаў,— нядобра!..
Няможна жыць з балючасцю такой!..
І загадаў:
— Няхай хутчэй прыедзе!..

1982

БЯРОЗЫ

Бярозы, летуценніцы гаёў,
Хіба я правініўся перад вамі,
Што сэрца ўраз заходзіцца маё,
Як стану перад белымі ствaламі?

Жывыя вы, не казачныя вы,
Узрошчаныя доляў родных сокам.
Чаму ж над вамі нават жураўы
Надоўгу тужаць,
як ляцяць далёка?

Ці вы ўвабралі з вечнасці
ў сябе
Усю красу, усю прывабнасць краю?
Ці ў вашай мройнай,
сонечнай журбе
Ёсць радасць нейкая,
што ўсіх скарае?

А можа, сказ — як вёсны веснаваць,
Як шчасна
сонца піць лісточкам клейкім,
Нішто не можа лепей праспяваць,
Чым вашы берасцяныя жалейкі?..

Бярозы, летуценніцы гаёў,
Зноў стаіў дыханне перад вамі...
І сэрца ўраз заходзіцца маё
Так соладка прад белымі ствaламі...

1981

* * *

Зімою сцюжнай я прыйшоў у свет.
Ці не таму заўсёды цеплыні жадаю,
Ці не таму заўсёды цеплынёю шчасны,
Ці не таму заўсёды цеплыню люблю.
Я так хачу, каб позіркам сваім,
І словам, і дыханнем ты няспынна
Была са мною,—
так хачу я ласкі
Тваёй —
някліва-ціхай і шчымлівай...

Прашу: стань з цёплымі рукамі
нада мной,
Як птушка з распасцёртымі крыламі
Па-над гняздом, дзе птушанё чакае,
Каб прагучаў хутчэй знаёмы кліч,—
Стань і гукні,—
да цёплых, родных вуснаў
Так прагну найхутчэй я дацягнуцца,
Сасмяглы ў смутку,
так хутчэй хачу я
Пітвом гаючым сэрца наталіць...

1982

КАНЯ

Ці чулі вы, як плача ў лузе ка́ня,
Калі яе парушылі гняздо?
Здаецца, і світанак немым стане
Перад яе гаркотнаю бядой.

Хоць плач людскі гняце душу не менш,
Ды нам лягчэй —
спагадна ў грамадзе.
А птушка — хто яе цяплом сустрэне?
Хто ёй ад сэрца смутак адвядзе?

Аднойчы ўбачыў я на расцяробах,
Дзе прасвістаў бязлітасна свінец,
Як білася з галошаннем-жалобай
Малая птаха грудкай аб сівец.

З тае пары да скону дзён маліцца
Гатоў на сто ікон, на сто званоў,
Каб толькі пра той крык мне не забыцца,
Каб толькі не пачуць яго мне зноў.

Здаецца, свет стаіць на кволых ножках
Маркотнай кані ў час вечаравы,
Калі нясе яна сваю малую ношку —
Яечка —
ў новы схоў сярод травы.

1981

МАЛАДЗІК

Як новы ў небе маладзік
У ноч святлом мігне,
Па ціхім беразе ракі
Прыйдзі спаткаць мяне.

Чакай, пакуль не скіне ён
Мне кладку на ваду,—

Пільнуй —
па светлай кладцы той
Раку я перайду...

Стаяў юнак цярпліва ноч,
Да ранніх жаўрукоў,
А новы ў небе маладзік
Над ім і не ўзышоў.

Чакаў яшчэ за ноччу ноч,
Стаяў, як вартаўнік,
Ды зноў
над берагам ракі
Не выйшаў маладзік.

Тады збянтэжаны юнак
Над жвірам, над пяском
У смутку роспачным сваім
Стаў сам маладзіком.

І ў небе засвяціўся ён
Жывым сярпом святла.
І ўбачыў з радасцю адтуль —
Каханая прыйшла.

Але не мог ён стаць ізноў
Шчаслівым юнаком.
А толькі мог каханай ён
Свяціць маладзіком.

Не мог і кліч падаць з нябёс,
А толькі з высі той
Праклаў ён кладку з серабра
Цераз раку прад ёй.

Дзяўчына, поўная тугі,
Мо сто разоў прайшла
Па кладцы той,
а юнака
Спаткаць і не змагла.

І стала так балесна ёй,
Так сэрца жаль апёк,

Што раптам пыхнула яна,
Бы яркі аганёк.

Дзе лес шуміць па-над ракой,
Заззяла-паплыла,—
То кветка-папараць тады
Там першы раз цвіла.

І з тых часоў — адзіны міг
З дубровы ці барка
Гарыць між траваў аганёк
У ноч маладзіка.

Адзін міг толькі, толькі міг,—
Быў аганёк і знік...
Ніхто не знае, дзе ён быў,
А толькі — маладзік...

1981

ЯКІЯ ПРЫГОЖЫЯ ЛЮДЗІ

Якія прыгожыя людзі
Насустрач мне ўсюды ўстаюць.
Якія прыгожыя людзі
Мне рукі свае падаюць.
Якія прыгожыя людзі —
І юныя, і з сівізной.
Якія прыгожыя людзі
Ідуць у дарогу са мной.

Ці з працай цяжкою спазнацца —
Устануць без слова яны.
Ці трэба на подзвіг узняцца —
Заўсёды гатовы яны.
І ў шчасці, і ў радасці —
побач,
І ў дружбе, і ў справе любой,
І ў дні, калі стрэнеш жалобу,—
Падзеляць пароўну з табой.

Іду сярод іх і ў душы я
Трывожную думку нясу:
Няўжо ёсць пачвары такія,
Каб іхнюю знішчыць красу?
Няўжо ёсць хто-небудзь на свеце,
Што можа ім гора жадаць?
Крывавай бядзе, ліхалеццю
Прыгожыя сэрцы аддаць?!

Не, гэткага, веру, не будзе!
Знішчальна не ўстануць гады...
Такія прыгожыя людзі
Павінны мець шчасце заўжды.
Такія прыгожыя людзі
Павінны пад сонцам царыць.
Такія прыгожыя людзі
Народжаны вечнасць тварыць.

Іду сярод іх я,
і славу
Пяю ім,
і сэрца аддам
За права жыць з імі, за права
Служыць такім светлым людзям.
Я веру: свет быў наш і будзе,
І жыць будуць, як і жылі,—
Такія прыгожыя людзі
На гэтай чароўнай зямлі!

1981

ВЕЖА

Падыміце тую вежу,
Тую вежу, як мярэжу,
Падыміце тую вежу,
Ды няхай вышэй імкне.
Тую вежу пад дубровай,
Што пад хмаркай папяловай —
Сіняй хмаркай папяловай —
Стала марай для мяне.

Падыміце, падыміце
Вежу светлую ў блакіце.
Вежу светлую ў блакіце —
Усю ў сонца прамянях.
Не магу я без той вежы,
Без той вежы, як мярэжы,
Не магу я без той вежы
Аб наступных думаць днях.

Можна жыць без ласкі, чараў,
Без літаўраў і штандараў,
Без струны салодказвоннай,
Што бяссмерце нам пяе.
Але нельга жыць без мары,
Без святой, бясконцай мары,
Без трывожнасці ў той мары,
Без прачыстасці яе.

Нельга дня пражыць без высі,
Без хаця б маленькай высі,
Дзе для кожнага ўзняліся
Свае сонца і вясна.
Падыміце ж, падыміце
Вежу светлую ў блакіце,
Вежу светлую ў блакіце —
Стала марай мне яна.

1981

* * *

Ёсць вечнае райскае дрэва,
Ёсць слынны над морам самшыт.
Мне ж з бёрнаў засмоленых трэба
Вясёлую хату самшыць.

Няхай не спяваюць хвалу ёй,
Шкадуюць праніклівых слоў...
Затое заўсёды пачую
Ў ёй гул баравінных ствалоў.

Напэўна, што не залічуся
У шэраг сусветных святых...
Ну што ж... пацярплю... прычашчуся
У святасці сосен сваіх.

Чужое са зменлівым лікам
Развеецца,— дзе і сляды...
А роднае, светлае клікаць
Да радасці будзе заўжды.

1981

ТОСТ

Няўжо гэта праўда —
на песню ўжо й часу няма?
Якой жа ты будзеш,
мая дарагая зіма?
Няўжо за бяседу
не сядзем за дружным сталом?
Няўжо наша хата
не загамоніць вуллём?
Не, ў гэта не верыў
ніхто і ніколі між нас!
Заўсёды для песні
былі і ахвота, і час.
Заўсёды, заўсёды
дружыў з намі радасны смех,
І добрая чарка
на крузе была не за грэх.
Няхай жа і зараз
ад ног не сціхае памост,
Хай гоман вірыцца
і з тостам страчаецца тост.
Няма ў нас прычыны
тужыць і ўздыханні часціць,
Усё, што журыла,
на лес на сухі хай ляціць.
Няхай будзе праца,
няхай будзе клопатаў сто,

Але хай і песня
усіх заклікае за стол.
З імпэтам, з настроем
хай песня сяброўства ўстае,
Шчаслівай ахвоты
бяседу дзяліць паддае.
І хай будзе з намі
прыгожая мара заўжды —
Што ў думах, што ў сэрцах
не згасне агонь малады!

1981

ГРЫБНАЯ ПАРА

Пахнуць хлебам
маладзенькія апенькі,
Разанеш нажом —
і сыпануцца дружна ў кош.
Аж паглядзець на іх
краснагаловічак маленькі
На сцежку выбег,
што ў берэціку Гаўрош.

Мядзяны рыжык
толькі вынырнуў нібыта
З глыбінь зямлі —
яшчэ аж жмурыцца праз сон.
А вунь і самы ў свеце знакаміты
Сам баравік
з-пад моху вылез між сасон.

Пара грыбная...
Ці то ўзлесак, ці палянка —
Якая ўцеха
на распешчанай зямлі!
Там казлякі стаяць,
там падабабкі, там ваўнянкі,
А там грузды вунь
хвацка ўскінулі брылі.

Вандруй без стомы,
не давай нагам спачыну,
Спыніцца ў гэткі ранак —
найвялікшы мо з грахоў,—
Бо не заўсёды, не заўсёды
так шчыруюць баравіны,
Не, не заўсёды
так праменіць восень
між імхоў.

Хадзем жа, кош мой!
Хоць паўнюткі ты да краю,
Але ж ты чуеш кліч? —
З усіх, усіх бакоў
Гукае, запрашае,
запытанні паўтарае
І радуецца папаўненню
войска грыбнікоў.

Хадзем да іх...
Па гулкім рэху сцежкі спросцім,
Усёй грыбною
пройдзем старанoй.
Хай сэрцу зноў пяройдзе,
зноў успыхне
казачнае штосьці
Ад непаўторнай
шчодрасці лясной...

1981

УНУК

Чаканне з трывожнымі днямі,
Усё — для чаго, для чаго?
Для новага дзіва між намі,
Для звонкага крыку твайго.

Высокі, шчаслівы, адвечны
Крык першых трывог і надзей.

Як знак, што ў сям'і чалавечай
Адвечна —
дарога людзей.

І вось дзеля гэтай дарогі,
Адкрыўшы ўсім новы свой дар,
Устаў ты на ўласныя ногі —
Як новы зямлі гаспадар.

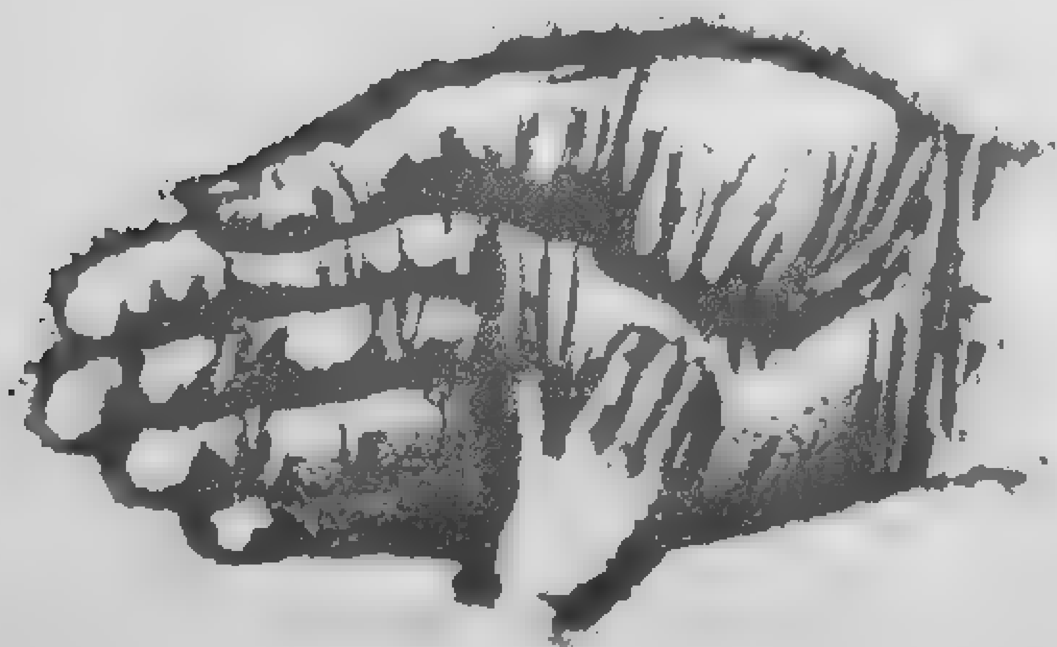
Упарта ступаеш, ступаеш,
Упэўненым робіцца крок.
І гневаешся —
не пускаюць
У свет таямніц, за парог.

Ну, што ж, калі звычка такая —
Стрымаць, каб не быў завадным...
Ну, што ж, брат, такое бывае
Не толькі з табою адным...

А ты не спыняйся, цягніся
Да клямкі
ірвіся з дзвярэй.
А ты, брат, на волю імкніся,
Ідзі ўсё смялей і смялей!

Ідзі і не бойся ні ўпасці,
Ні нават ударыцца, ўнук.
Бо глянь, колькі з ласкай і шчасцем
Сустрэць цябе
цягнецца рук...

1981

ДАСПЯВАННЕ

Не гаварыце гучна —
сад даспеў...
Ад слоў неасцярожных
яблык падае.
А гоман спрэчкі —
згубнай кананадаю
Грыміць між дрэваў,
калі сад даспеў.
У даспяванні
мудрае жыццё
Сваю да свету
шчодрасць падсумоўвае.
Задумлівай, даверліваю
моваю
Нясе нам любасць
мудрае жыццё.

Таму заўсёды
ў даспявання дні
Агнём маланак
далягляд не кроіцца.
Прырода прагне
сцішыцца, спакоіцца
І думай жыць
у даспявання дня.

Прашу ж вас, не забудзьце:
сад даспеў!
Не гаварыце гучна
нат хвілінаю...
Лепш заспявайце
ўслед за той дзяўчынаю...
Заўсёды ў радасць
саду
ціхі спеў...

1981

ВЕЧАР

Дождж сціх, і запахла чаборам і доннікам.
Вяслуе ў задуме над рэчкай заход.
Далёкая песня...
Як мроя...
Пра конніка,
Што тут вось калісь ад'язджаў у паход.
Гукае дзяўчына зажурана:
— Косю...
З рукі абяцае вадой напаіць...
І голас... Знаёмы?.. Ці толькі здалося,
Што ў памяці ён
з дзён юнацтва стаіць?..
Нягучнае, думнае, добрае рэха
Нясе над залужжам нястоены жаль...
Вярнуцца заве... Хоць з тых дзён, як паехаў
Юнак,—
прамінула паўвека амаль.
Цвіце пасля ліўня ліпнёвая просінь.
Хоць вечар праз хвілю ўжо вочы самгне.
І песня не цішыцца:
— Косю мой, косю...
Каго яна кліча?..
Няхай бы мяне...

1981

ЛІСТАВЕЙНАЯ ДАРОГА

Паступова забываем
рып варот і родны двор,
Перапоўненыя маем
медуніцы і чабор,
Ранак сіні над Арэсай,
над Дзвіной ці над Сажом,
Поўню светлую над лесам,
хмарку цёплую з дажджом.
Паступова летуценім
болей дзівамі ад сноў,

Ловім водгуллі і цені —
    чым далей ад перуноў!
Паступова, паступова —
    толькі іншым на паказ
Для акрасы ўспомнім слова —
    даўні бацькаўскі наказ...
А гады ляцяць — не вернеш
    аніводнага назад,
Ў дол не кінутае зерне
    не папоўніць дрэўцам сад.
А сыны ўзраслі і зараз
    пойдуць з хаты ў цэлы свет,
Ці ты чуў —
    пра што іх мары?
    Што прамовіш ім услед?!.
І стаіш з тугою часам,
    звінавачаны зусім —
Перад сонцам, перад часам,
    прад жыццём сваім усім.
І суровая, як споведзь,
    думка паліць, што агнём:
Як згубіў, як страціў повязь
    і з зямлёй сваёй, і з днём?!.
Ліставейная дарога,
    ліставейная пара...
Гэта так, мая трывога,—
    сёння з сіверам зара...
Гэта так, мая трывога,—
    хутка льдзінкі зазвіняць...
Але ты ў паход —
    будзь строгай! —
    не шкадуй мяне падняць.
Ёсць пуцінкі па разлогах,
    зачакаліся даўно,
Ёсць ля берага рачнога
    хата —
        журыцца акно,
Ёсць парог у гэтай хаце,—
    прычасціцца папрашу...
Загучы мне, песня маці,
    загучы, ратуй душу!..

1981

РЭАНІМАЦЫЯ

Хутчэй, браток, адплюшчы вочы!
Бо гэтай явы
ты яшчэ не бачыў.
Павер, не бачыў і не сніў
Ды і не мог сасніць такой.
Вунь — бог,
Бялюткі бог,
А ля яго —
мо сто багінь, няйначай,
І ў кожнай — німб,
святочны німб над галавой.

Ах, я адплюшчыў, я адплюшчыў,
Ах, даруйце, вы даруйце мне, багіні!
Дрыжу ад сораму:
Прад вамі я ляжу, нібы ў раі Адам...
А бог падаў ім знак,
І вось яны —
Імёны чую: Лены, Ядзі, Лоры, Ніны,—
Багіні светлыя,
Нясуць сваіх мне душ бальзам.

І вось яны,—
Як чараўніцы ў найчароўнай дзеі,—
Шчыруюць нада мной,
Бы нейкае ім знапа адкрыццё.
І ўжо я маю сілу папытаць:
«А што са мной, а дзе я?..»
І маю сілы, каб пачуць:
«Дзе аддаюць назад жыццё...»

Назад жыццё?
Дык, значыць, нездарма я
па-юнацку
Гатовы быў заўжды
Аддаць сябе за прыгажосць.
Ах, недарэмна, недарэмна
Умеў я верай загарацца,
Што ўлада
над жыццём і смерцю
У прыгажосці ёсць!

Дык, значыць,
недарэмна
Сэрцам верыў я, што ўсюды
І гінуць ёсць за што
І ёсць дзеля чаго
На свеце жыць.
Дык, значыць,
О багіні светлыя,
Вярнулі вы мне
сонечнае цуда
Яшчэ далей для вас
Аддана паслужыць?!.

Багіні ўсё спяюць,
І ўсё ўсміхаюцца
багіні.
А бог —
Пабачыў тыя ўсмешкі
І хутчэй махнуў рукой.
І знікла прыгажосць,
І я адзін ляжу,
Нібы ў якой пустыні,
Маўляў,
Патрэбны не багіні вам,
Патрэбен
вам спакой...

Ах, бог,
Хаця б жа раз,
Хоць тут,
Ты гнеў змяніў на міласць.
Хаця б жа тут
Не помніў
пра грахі і пра пасты.
Хаця б жа раз
Ты зразумеў,
Што без красы, без прыгажосці мілай
Не можа быць жыцця,
Павер,
законнік ты святы!..

Ляжу і зіркаю вачыма
То на дзверы, то на шторы:

Ці ж хутка з'явяцца
Мае багіні
                са смяшынкамі ў вачах.
І бачу —
            ўзрадаваўся бог,
І бачу —
            засвяціўся ясназоры,
І бачу —
            выклікае да сябе
Дзяжурнага ўрача.
Смяецца бог...
Чаго, чаго смяецца так заўзята?..
Ды чую голас:
— Вось, калега... Каб тут часу не займаць,
Вязіце яго
            скоранька
Ў звычайную палату...
Ён марыць пра багінь...
Дык што яго
                ў рэанімацыі трымаць?!.

1981

СПЕЎ

Як тая пчала —
      без салодкага ўзятку,
Не магу я
      застацца без песні.
Як тая крыніца —
      з вадою крыштальнай,
Быць павінен я
      з радасцю ў сэрцы.

З відна да цямна —
      ўсё па крылах, на крылах,
З кветкі ў вулей,
      ды з кветкі на кветку.
Хто спажыў яе соты —
      пчала не пытае,
Прыйдзе дзень —
      яна зноў у палёце.

Ад чысцюткіх глыбінь —
      не шкадуючы моцы,
Усё прагне крыніца
      пад сонца.
І ўсё звонка звініць...
      П'юць ваду яе людзі
І не знаюць,
            як цяжка
            з зямлі прабівацца...

1981

* * *

Патрабуюць тэарэтыкі,
Знаўцы нашага палка,
Пашырэння геаграфіі
Паэтычнага радка.
Патрабуюць, пераконваюць,
Заклінаюць аж да слёз...

Ну і што ж,—
                    перакананыя
Выпрабоўваем свой лёс...

І ляцім у даль з ахвотаю
У імклівых Іл і Ту;
То на поўдні, то на поўначы —
Ловім словы на ляту.

І гучаць у вершах розныя
Адрасы і тут і там...
Геаграфія — бязмежная,
Тэарэтыкам — бальзам...

Стракацяць імёны, станцыі,
Назваў тых — да забыцця...
Толькі часам а ці згадваем
Пра бязмежнасць пачуцця?..

Пачуцця, навек адзінага,
Ці то ў Мінску, ці Маскве,—
Непаўторная паэзія
Толькі ім заўжды жыве;

Пачуцця, якое месціцца
Не за дальняй каляёй,
Не на Марсе, не на Месяцы,
А ў душы тваёй адной...

1981

КАРОНЫ ВЫШЭЙ...

Легенда

— О цар! — далажылі калісьці цару.—
Сын любы твой
здрадзіў табе, ўладару,—
Ад шчодрых тваіх, ад мілосных дароў,
Улады святой, што ад даўніх цароў,
І райскіх богданых пяшчотаў тваіх —
Пайшоў ён да чорных вачэй агнявых,
У беднай, у цёмнай хаціне курной
Цяпер ён, як смерд, з парабчанкай адной,
Стаіць на каленях, клянецца прад ёй,
Красе прысягае каронай тваёй...

Нахмурыўся цар,
пацямнеў горш за хмар,
І служкам гняўліва сказаў валадар:
— Ідзіце ж, не стойце, знайдзіце яго,
Я сам запытаю нашчадка свайго,
І горай, чым смерць,
будзе кара таму,
Хто лютасці хоча і смерці яму,
Хто словам хлуслівым запляміць жадаў
Таго,
каго сынам
бог вечны мне даў!..

Ударылі царскія слугі чалом,
Пабеглі, а беглі, аж голаў на злом,
І вось прывялі —
горды, страху ні ў знак,
Устаў перад тронам палоннік-юнак.

— Я ўсё табе даў,— цар сказаў юнаку.—
Цара ты нашчадак!..
Ніхто на вяку
Ніколі ў такія юнацтва гады
Не знаў, каб яго цалавалі сляды,
Ніхто столькі скарбаў не бачыў, як ты,
Ніхто не меў права на трон залаты...
Што ж ёсць яшчэ лепей
за царскае званне,

Дарожай, чым век над людзьмі панаванне?!.
— Каханне! — адказ юнака быў.— Каханне!
О цар мой! Нічога няма даражэй,
чым каханне!
Усё забяры, ды пакінь мне каханне!..

— Упарты сляпак! — сыну выгукнуў цар.—
Аддаўся ты ўладзе атрутлівых чар!..
Ты здрадзіў!..
А здраду — сам ведаеш ты —
Як грозна карае
гнеў царскі святы...
Прасі ж, пакуль можна,
грахоў даравання!
Што лепш табе — смерць?
Ці ў палац свой вяртанне?!
— Каханне! — зноў цвёрды адказ быў.
— Каханне!
О цар! Хай хоць смерць,
але будзе каханне!
Нічога не трэба мне,
толькі каханне!..

— Ну, што ж...—
З тварам змрочным,
гняўліва-цяжкім,
Махнуў цар рукою служакам сваім.—
Ну, што ж...
Хай так будзе, як хоча ён сам...
Бог даў мне яго, богу я і аддам...
Завыюць над ім згаладала ваўкі...
Не трэба кароне нашчадак такі!
Бярыце яго! —
І ўжо кат, што тайком
З'явіўся раней,
стаў па-за юнаком,
І ўсім ужо роспачы ўчуўся дакор —
Нібы замахнуўся крывавы тапор,—
Як раптам —
ля сына —
ў адзенні сяўца
Убачыў цар грозны
свайго мудраца...

Адкуль ён паўстаў?
І як трапіў сюды?..
Даўно адляцелі былыя гады,
Зымшапіўся ўжо з тых часоў і палац,
Калі ён цару памагаў цараваць,
Калі кожнай хвіляй
шукаў яго цар —
Чакаў слова шчырага —
мудрасці дар...
А потым бядак пастарэў і аслеп
І горкім стаў царскі аслепламу хлеб,
І цар падарыў яму —
павадыра...
І вывелі старца
на поле з двара...
І вось ён вярнуўся... Яшчэ ён жывы...
Стаіць над кіёчкам — як голуб сівы...

— Мудрэц! — мовіў цар.— Я цябе пазнаю...
Даўно ўсё было, ды я мудрасць тваю
Запомніў дагэтуль...
Дык як, адкажы,
Як быць мне, цару, калі сын стаў чужы,
Якою б ты карай яго пакараў —
Ці зграі б аддаў, ці ім поле араў?..

— О цар! — праказаў, уздыхнуўшы, мудрэц.—
Не гожы ты выбраў для сына канец!
Хоць я ўжо даўно і сляпы, і глухі,
Стары, як сівыя ляспыя імхі,
Ды бачу я сэрцам і чую душой:
Не праўдай судзіў ты,
а крыўдай ліхой!
Скажы мне, о цар, і ўсе людзі, што тут
Былі, як па-грознаму дзееўся суд,
Вам вочы адкрыты ўсё бачыць,—
скажыце:
Ці і па сёння крычаць яшчэ ў жыце
У цёплай расе па начах перапёлкі?..
— Крычаць, наш мудрэц!..
— А ці ззяюць вясёлкі
Праз кроплі дажджу на зары па-над лугам?..
— Так, ззяюць вясёлкі...

— І весела цугам
Бягуць пад вясельнымі бомамі коні?..
І звон, на вяселле склікаючы, звоніць?..
І бераг рачны, дзе туманаў кудзеля
Вісіць між ляшчын, завіваецца хмелем?..
— Так, праўда, старэча...
І бомы на шыях
У коней звіняць, і туманы рачныя
Вісяць між ляшчын,
і хмель густа віецца
Для піва, што ў кубкі
на свята пальецца...

Тады адказаў мудры старац цару:
— Не ўсё падуладна табе, ўладару,—
Не можаш, не можаш,
хаця ты і цар,
Спыніць, каб не глянула сонца з-за хмар,
Не можаш спыніць, каб вясною ў лугах
Цвет-доннік, што сэрцы хвалюе, не пах,
Не можаш спыніць, каб для шчасця свайго
Не клікалі сэрцы адно аднаго,—
Не можаш, не можаш ты гэта зрабіць!
Дык як жа ты мог
за каханне судзіць,
За вернасць каханню так жорстка караць,
Жахлівую кару нашчадку абраць?!.

І ўсіх аж працяў невідучы пагляд
Старога,
калі загадаў ён:
— Гэй, кат,
Дык вызваль жа рукі ад путаў хутчэй,
Хай скіне юнак
цяжар смерці з плячэй,
Не трэба прызнання яму нічыйго,
Адно толькі сэрца —
суддзя для яго!..

І кат — быццам быў тут сапраўдным царом
Не цар,
а стары гэты з павадыром —

Ударам свайго тапара-цесака
Збіў путы цяжэрныя з рук юнака,
І мудры стары
крыкнуў —
гучна наўздзіў:
— Ідзі ж, наш юнача, да любай ідзі!..

І хлопец пабег — ажно дол загучаў.
А цар — галаву апусціў і маўчаў...

1982

* * *

Няхай каму-небудзь —
Вянкі ў пазалоце, салодкія
мары.
Малочныя рэкі,
Кісельныя берагі.
А нам —
Хоць і тысячы год
Хай бы самае малае:
Сонца і хмары,
І праца да стомы,
Ажно і да млоснай тугі.

А нам бы —
Хоць дом і будуем сабе
Па-святочнаму новы
І хочам,
Каб край
Ганарыўся ўсім новым
жыццём,—
А нам да сканання
Хай б'е — у акно —
Тою простай
галінкай кляновай,
Што ў хаце маленства
Вітала нас
цёплым лісцём.

Ну што ж, калі выпала
Жыць пад нейтроннымі
Ў думах пякельных;
Ад неверагодных разлікаў,
Праектаў
Грыміць галава...
Было б толькі шчасце!
А шчасце — і ведаць, і верыць,
Што нельга, што нельга,
Жыць нельга
Ні хвілі
Без свету —
Дзе дрэвы,
вада
і трава!..

У міг,
Калі з чорнай зямлі
Устаюць архідэі,
А кветкавы пыл
Хабатком
Выбірае пчала,—
У гэткі вось міг
І раджаліся, мусіць, ідэі,
З якімі
спрадвеку
Ішоў чалавек да святла!

1980

АЎСЯНАЕ ПОЛЕ

Чаму мяне цягнула кожным ранкам
Прайсці сцяжынкай па аўсяным полі?..
Якая для душы неспадзяванка
Чакала на тым сонечным прыволлі?..
Чаму я сустракаў тут —
хвіля ў хвілю
Штораз
і на адным і тым слядочку —

З паглядам, што гады як пацямнілі,
Сівенькую старэнькую з кіёчкам?..

Чаму яна падоўгу, нібы ўпотай,
Ў задуме, што пакутай бровы хмурыць,
Стаяла моўчкі ля былога дота
Каля замураванай амбразуры?..

Чаму, адтуль вяртаючыся полем,
Як бы ў душы прасветленая нечым —
Ступала з ціхім тварам
у прыволле
І нейкі шэпт шаптала свой старэчы?..

1979

МАЦІ І ЖЫТА

Маці і жыта.
Два словы і два дарагія паняцці,—
І нараджэнне, і поўня жыцця —
захаваныя ў іх.
Маці і жыта. Жыта і маці.
Двойчы — і ў сэрцы,
і ў думках маіх.

Помню маленства гады,
час ліпнёвы бясхлебны.
Маці кладзе на плячо
паржавелы сярпок.
Ціха касу папраўляе
пад хусткаю зрэбнай
І прамаўляе ўздыхнуўшы:
— Пойдзем, сынок...

І, аббіваючы росы,
ступою павольнай
Крочым мы ў поле
аж пад небасхіл —
да канца

Ціхай дарожкі
на ўзлессі прывольным,
Дзе на палосачцы вырасла
грыўка жытца.

Час той — далёкі...
З явы сышоў ён вясковай...
Але і зараз —
у кожны свой міг, як тады,
Чую ўсім сэрцам
водар п'янлівы жытнёвы,
Смак той жытнёвы,
што не забыў праз гады.

Перш чым зажаць на вязьмо
жменю жыцінак кволых,—
Помню, адломвала маці
ад іх каласок.
І, памаўчаўшы хвіліну,
з тугой невясёлай
Мне падавала:
— Сілкуйся,
сынок...

З прагай вылушчваў я
цёплыя, мяккія зерні,
Дыхаў іх пахам,
паціху здзімаў асцюкі...
Не, не было аніколі,
няма і цяпер мне
Дару такога,
як той быў —
з мазолістай любай рукі.

Многа гадоў адплыло,
многа дзей пеpажыта.
Многа і шчасця, і радасці
стрэў у жыцці.
Ды над усім і заўсёды
Маці і жыта —
Найдаражэйшае шчасце,
лепш не знайсці.

Зараз,
калі зажынаю
даспелую ніву
Жыта свайго,
дзе мяжа не відна,—
Бачу маці сваю
у задуме руплівай
І ў дні нягоды
быць мужным хачу, як яна.

Што ні спаткала б мяне,
ліхаманка якая,—
Помню маці плячо,
паржавелы сярпок.
Помню голас яе
і заўсёды чакаю,
Што прагучаць зараз словы:
— Пойдзем, сынок...

І якія б у свеце
ні спакушалі багацці,
Найбагатшага скарбу
для мяне ў гэтым свеце няма...
Маці і жыта. Жыта і маці.
Жыццё маё.
Радасць. Натхненне.
Песня сама...

1980

СЛОВА НАРОДА МАЙГО...

Слова народа майго,
Родная мова,
Нават і ў рэху
на ростанях свету —
Чутна
Тваё мне гучанне.
Радасць ці смутак,
Дума цяжкая
ці светлы лятунак —
Чую спагаду
І блаславенне тваё,
Маё вернае слова.

Слова народа майго,
Родная мова...
Як ад калыскі
Вяло ты мяне
Па дарогах жыццёвых нялёгкіх;
Так і далей —
Не пакінь без падтрымкі,
Дай сілу
Адужаць той боль,
Што над духам маім
Можа ўзняцца суровай часінай...
Будзь назаўжды
вартавым для мяне,
Маё вернае слова.

Слова народа майго,
Родная мова...
Хоць ужо і не грэх
Гаварыць аб апошнім
дыханні сваім,
Хоць ужо засталося
Так мала праменняў маіх
У высокім блакіце,—
А прашу —
Навучы мяне,
Родная мова мая,
Яшчэ больш адчуваць
Сваю сувязь
з бацькоўскай зямлёй,

Гарачэй і мацней
Дарагую Радзіму любіць...
Як найлепей
Апошнюю сэрца крывінку
Аддаць
Для народа свайго —
Навучы мяне,
Вернае слова народа...

1980

ІМГНЕННЕ

Страляла батарэя. Біў па танку
Снарад — і танк гарэў. А насупроць
У жыце росным — як вітанне ранку —
Гукала перапёлка: «шыць-палоць».

На ўзмежках людзі, нібы ў задуменні,
Паціху адыходзілі ў нябыт.
А дзесь для іх раджаліся праменні
І радасна ляцелі з-за ракіт.

Не згледзець вокам, не абняць — навокал
Грымелі і дыміліся палі.
А ўсё ж аднекуль стомлена —
здалёку,
Каб напаіць іх, воблакі плылі.

І, хоць, здаецца, ўсцяж запанавала
Смерць, па-вар'яцку ладзячы свой баль,
Ды зналі людзі: скончыцца навала!
Уся ў праменнях будзе гэта даль!

Не чулі мёртвыя, як сонца грэе,
Жывым жа не да гэтага было.
Усё па танках біла батарэя...
Гарматнае стагнала жарала...

1981

ДЭКРЭТАМ СЭРЦА

Дэкрэтам сэрца
Я навек аддаў сябе
                    прасторам родным,
Палеткам вольным,
                    сінім рэкам і лясам.
І пад агністай зоркай пуцяводнай —
Сябе ўсяго —
                ў дэкрэты Леніна ўпісаў.

Дэкрэтам сэрца
Я навек прыйшоў
                    у лёс людскі, у гоман весні,
У кожны ліст,
                у кожны промень
                                і траву.
І ўсёй крывёй сваёй —
                        аж да крывіначкі —
                                    прыйшоў у песню,
І не найду з яе, пакуль жыву...

Дэкрэтам сэрца
Я святы наказ
                пакіну сыну:
Прайсці са славай
                    па бацькоўскай светлай старане,
І за мяне любіць,
                    усёй душой любіць сваю Айчыну,
І праслаўляць жыццё,
                    якому век служыў я,—
                                        за мяне...

1979

* * *

Як ён падаў, як упаў ён вобзем —
На карэнне чубам маладым...
Нават дуб-асілак пры дарозе
Здрыгануўся скрушна па-над ім.

Як стагнаў ён, як узняцца прагнуў,
Грыз зямлю, хапаў расу з травы...
Нават і груган — на кроў так прагны —
Прэч ляцеў,
бо чуў: салдат жывы.

Дзе ён поўз — чырвоны след ільсніцца...
Наплывае на той след смуга...
А вось гільзы —
зноў па чужаніцах
Біла аўтаматная чарга...

І ні ў век не ўверыш,
што змаглася
Прага сэрца — не здавацца, жыць...

А трава яшчэ не паднялася...
Хоць пайшоў ён... А трава ляжыць...
Над крывёй,
прымятая,
ляжыць...

1980

ПАТРОН

Змагаўся да апошняга патрона...
І вось ён тут,
апошні той патрон...
Нявыстраленым у ствале застаўся...

Шавеліць сіверам галлё бярозы,
Лісцё зжаўцелае ляціць на зброю,

Паўзе між дрэваў
глушыня па пушчы.

Чаму ж патрон той
у ствале застаўся?
Чаму не прагучаў апошнім стрэлам?
Што сталася з табою,
мой ваяча?

Ды вось — нашчадкі зналі каб навечна,
Што ён не здрадзіў прад хвілінай смерці
І смерць сустрэў як трэба —
не жахнуўся,

Ляжыць яго прастрэленая каска
Ля вываратня спаленай сасны,
І сам ён тут, зусім непадалёку,
Ляжыць даўно-даўно... Ўсё спарахнела...
І толькі ціша,
хоць прайшло год столькі,
Здаецца, паўтарае яго голас...

І, ўбачыўшы ўсё гэта, я паціху
Сабе кажу:
— Ну што ж... Так можна... Можна —
Калі і я
не скарыстаю
свой патрон апошні...

1980

РЭКАМЕНДАЦЫЯ

Навек запомніў аркушык паперы,
Хвалююць словы праз усе гады:
«Рэкамендую — ўпэўнены і веру:
Ён будзе верны партыі заўжды!»

На полі бою, на шляху агністым,
Дзе вал каціўся грозны да Масквы,

Так блаславіў
на званне камуніста
Мяне старэйшы сябра баявы.

Не раз пасля — у дні вайны і міру —
Рэкамендаваў паплечнікаў і я,
І шчасны быў, калі прымала шчыра
Іх у свой шэраг партыя мая.

І каб сказаць пра веры сваёй меру,—
Як і мой сябра ў грозныя гады,
Пісаў я цвёрда:
«Ўпэўнены і веру:
Ён будзе верны партыі заўжды!»

1980

НЕВЯДОМЫ САЛДАТ

Яго шукалі —
залпаў гром
Гукаў на полі бою.
Яго ж засыпала зямлёй
Над зранenай сасною.

І ён застаўся — як жывы —
Для маці і нявесты.
Не, не загінуў, а ўсяго
Прапаў навек без вестак.

І толькі стромая сасна,
Што загаіла раны,
Шуміць і ўдзень і ўноч над ім —
Пра сум свой несціханы.

Ды гільзаў сінюю іржу
Тут часам выб'юць ліўні...
Ды ўсё гарыць ля сцен Крамля
Агонь
аб незабыўным...

1979

МАТЧЫНЫ КАЛЫСКІ

У матчыных, у просценькіх калысках
Люляліся героі ўсёй зямлі,
Што не здаліся ворагу пад Мінскам,
Што рубяжоў Масквы
не аддалі.

У памяць увайшло — вякам не сцерці...
Дзе Ленінград, дзе Курск, дзе Сталінград...
Мы паміралі
самай лютай смерцю —
Абы Радзімы выканаць загад...

У матчыных, у просценькіх калысках
Раслі сыны-асілкі для эпох,
Што вогненнай дарогаю нябліскай
Дайшлі да самай слыннай з перамог.

Калыскі... З'еў агонь і іх, і нашы
хаты...
А тыя, што люляюць і далей,—
Я б самым ганаровым экспанатам
Паставіў між рэліквій у музей.
Няхай бы ўсе
з зямным паклонам нізкім,—
Перш, чым глядзець найгрозную
з гармат,
Глядзелі ў тую матчыну калыску,
Дзе ўзрос
свабоды праведнай салдат...

1979

КВЕТКА НА КАМЕНІ

У чыстым полі
Трава зялёная
Шуміць, аж буяе ўлетку.
Адкуль у полі,
У чыстым полі
Чырвоная ружа-кветка?
Такая чырвоная,
Такая чырвоная
Ды ў чыстым, у чыстым полі.
Аж сэрца заб'ецца
Ад гэтай чырвані
На чыстым поля прыволлі.
Поле зялёнае,
Плачкі-бярэзінкі
Голле схілілі нізка —
Кветка чырвоная,
Ружа-кветка
Стала замест абеліска.
Гарыць ружа-кветка
На камені белым,
Дзе ў вечнасць выбіты словы
Пра партызанаў,
Што змагаліся смела
І смелыя склалі галовы.
А як яна ўстала тут,
Ружа-кветка,
Што ўсіх да сябе гукае?..
Вырасла ружа
З гарачых сэрцаў,
Таму і барвянасць такая.
Так б'е з яе чырвань
У чыстым полі —
Аж сэрцы замруць нярэдка,
Калі з дарогі
Ідуць сюды людзі
І хіляцца
перад кветкай...

1980

СПЫТАЙСЯ

Спытайся ў братоў,
У сясцёр і нявестаў,
У шчырых сяброў
І паплечнікаў верных,
Што не забываюць
Ні сцежак юнацкіх,
Ні мараў, што ў сэрцах
Сумесна насілі,
Ні радасці стрэч
І вандровак шчаслівых
У светлае заўтра,
У свет непаўторны...

Спытайся —
Чаму
На цудоўнай вось гэтай,
На самай на слыннай
Зямлі партызанскай,
На кожнай дарозе,
На кожнай сцяжыне
І помнікаў столькі,
І абеліскаў,
І проста вянкоў
Па-над вокнамі хатаў...

Чаму тут па вёсках,
Абсягах бацькоўскіх,
Імкнуцца так людзі
Ўпрыгожыць старонку,
Зрабіць яе
Самай на свеце багатай,
І самай прывабнай —
З лагодаю мілай...

Чаму кожны дзень,
А пры ўсякай нагодзе,
Гучыць
над старонкаю
Гэтулькі песняў.
Задумных і ціхіх,
Імклівых і звонкіх,

Вясёлых і светлых,
І бурных, і плынных,
А ў кожнай —
Гарачая прага да шчасця,
Бясконцая любасць
                    да маці-Радзімы...

1981

* * *

Стала зноў у свеце неспакойна.
Зноў для бою ўзводзяцца куркі.
Па крывавых планах новых войнаў
Барышы падлічваюць дзялкі.

Чуцен гул пагроз з-за акіяна.
Звар'яцелі картэры зусім...
І шкадуюць шчыра ветэраны,
Што *тады,*
            хоць і смылелі раны,
Што *тады* не скончылі *з усім.*

Для людзей навек была б зарука,
Што не ўспыхне бітваў калаццё.
І заўжды-заўжды
                    сыноў і ўнукаў
Песціла б шчаслівае жыццё.

І заўжды лучыла б душы згода
На шляхах,
            для свету дарагіх,
Каб забылі людзі пра нягоды,
Быццам і не ведалі пра іх...

Я стаю ўстрывожаны з усімі
І маўчаць таксама не магу.
Ветэраны любае Радзімы,
Дружбакі, героі, пабрацімы,
Разумею вашу я тугу.

Разумею і прашу: да скону
Памятайце ўсюды, што я ваш.
І ў змаганні за наш свет зялёны
Вы мяне не спісвайце ў тыраж.

Калі грымне новы гром — гукніце,
Я не затрымаюся, прыйду.
І з сабою ў строй —
не асудзіце —
І сыноў, і ўнукаў прывяду.

1980

ЖАДАННЕ

У Сусвет злятаць —
нібыта ў дом зайсці...
Так і хоча сэрца папрасіць:
Трошачкі пакіньце невядомасці,
Трошачкі пакіньце таямніц.

Хоць жыццё стварыць імкнёмся лёгкае,
Спіны і пад цяжарам не гнуць,—
Хай будзе заўсёды —
штосьці далёкае
І чаго не проста дасягнуць.

Клічуць кантыненты неабжытыя,
Між галактык —
зорныя каўшы.
А няхай і нашы далі жытнія
Нешта скрозь хаваюць для душы.

Любая, заўсёды з ласкай згодная,
Звыкласць хай цябе не закране,—
Хай заўжды душа твая пяшчотная
Трошкі тайнаў
тоіць для мяне...

1979

* * *

Я паклікаў цябе і павёў за сабой
Па няходжанай, па мурожнай сцяжынцы.
І ты не спытала,
куды і чаго
Мы ідзём,
а толькі трымцела рукою.

І калі мы спыніліся каля вады
І ты ўбачыла, як на галінцы каліны,
Так даверліва зырачы вочка на нас,
Корміць ціха сваё птушанятка заранка,—

Ты так доўга маўчала,
застыўшы нібы,
Што нагадваць мне стала
над рэчкаю помнік...
І я ўвесь здрыгануўся:
хоць слова скажы! —
Ты ж і мне і сусвету
патрэбна жывою!..

1980

* * *

Плылі зоркалёты высока ў небе,
А ўнізе пад імі ніва спела.
І дзявочая песня
аб новым хлебе,
Аб новым,
вялікім шчасці,
пела.

Ішлі караблі ў пажаўцелым моры,
А ніва з радасцю іх вітала.
І ў светлых строях
былі прасторы,
Калі дзяўчына клін зажынала.

І бачылі хлопцы
з трасы касмічнай,
Як завіхаюцца людзі доле.
І чулі пах хлеба —
жытні, пшанічны,
І бегла ім сустрач
жніўнае поле.

1980

* * *

Кажаш ты —
і сотні год назад
Тут былі такія ж пералескі?
Акварэльнай сіні далягляд
І на сіні той — бары, як фрэскі?

Кажаш ты — і ў колішнія дні
Тут свяціла неба спелай поўняй?
І дзяўчаты грэлі хлопцам сны
Гэтакаю ж песняю чароўнай?

Кажаш ты — і ў даўнія часы
Тут гулі на травах лета гуслі?
І ў вачах не менш было красы,
І не менш гарэлі ўсмешкай вусны?

Кажаш ты... А я прашу: маўчы!
Ці ж калі ў вяках была хвілінка —
З гэткай вось касынкай на плячы,
На губах з зіхотнаю смяшынкай?

Ці ж хто-небудзь быў яшчэ калі
Шчаслівейшы за мяне на свеце?
Ці каго
вось так, як нас, вялі
Сцежкі па духмяным звонкім леце?

1980

* * *

Як бегла, як ляцела, як спяшала —
Было ўсё мала часу,
мала, мала.
Ах, ты чаму так коратка, спатканне,—
На светлае, на вечнае каханне?!.

Як смуткам, як жальбою, як слязою
Крычала, што зрабілася чужою,—
Так доўга, так бясконца, так няміла —
Хвіліна за хвілінай сэрца біла.

Ляглі на твар жальбы-пакуты цені,
Памерклі залатыя летуценні...
Калі цяпер
усё ў душы прачнецца?..
Калі нанoў
камусьці адгукнецца?!.

1979

* * *

Не заклікайце ні па-ціхаму,
Ні гучнай ірадаў хвалой...
Мяне мой край
на мужнасць выхаваў
І гордасць даў
душы маёй.

Жывуць пачуцці непадкупныя,
Няма замены ім нічым.
Калі дзе ёсць святая купіна —
Дык толькі ў краі дарагім.

І хоць памёр бы я ў Амерыцы,
Ці ў якой іншай старане,—
А сэрца ў край свой родны вернецца —
На сон на вечны ў Гайшыне...

1979

* * *

Друг,
У цябе сягоння боль,
Дазволь жа быць з табой
у чорную хвіліну.
Не здатны рассцілаць я
лёстачак тканіну,
Дык з мужнасцю салдацкаю
з табою быць дазволь.

Я ран балючых не паварушу,
Не растрывожу скрухі,
што цябе скавала.
А толькі буду пільна пільнаваць,
каб анічым ні мала
Не раніла
тваю лагодную душу.

Я знаю,
Не так лёгка перажыць
Цяжкую крыўду
ад заўчаснай сумнай страты.
І ўсё ж прашу —
не забывайся: мы — салдаты,
Што ўмелі
нат пакутнай хвіляй даражыць.

Успомні
Чорны лабірынт траншэй,
Тады я ўпаў пад куляй,
і ў віхурнай сцюжы
Ты нёс мяне з агню,
прасіў: «Трымайся, дружа!..»
І смутак засцілаў
святло тваіх вачэй.

Пералажы ж ты сёння
на мяне
Цяжар сваёй жальбы
і вер — я не пакіну
Цябе без вернасці сваёй
ні на хвіліну,

Як ты не пакідаў,
як тысячы сяброў адданых —
на вайне!..

Друг,
У цябе сягоння боль,—
І я з табой!..
І ў непазбыўны момант горкі
Я чую гаркату слязы
і пах акопнай гімнасцёркі,
І мне абняць цябе —
як там,
у той акопны дзень,
дазволь...

1980

* * *

І хто пагарджаў ім, і хто зневажаў —
Усе прыйшлі ўславіць навечна:
Які ён быў руплівы, як сеяў і жаў,
Які, маўляў, быў чалавечны.

А ён, спалатнелы, з усмешкай, з якой
Сустрэў міг пакуты апошні,
Ляжаў у труне і апошні спакой
Дарыў усім —
возьме хай кожны.

Не чуў ён, як хтось крывадушны над ім,
Сябе каб тут выценіць, пнуўся.
Ды раптам... што гэта? Здалося усім —
З труны ён — нібыта ўсміхнуўся.

І ўсе схаладнелі:
а раптам...— не, не! —
Адплюшчыць ён гнеўныя вочы.
І словам, як брытвай, усіх краяне,
Або — ўсім на страх зарагоча.

І ціха-паціху адгэтуль дамоў
Знікалі хітругі па купе...
І толькі аматар дзяжурных прамоў
Тоўк з потам
вады сваю ў ступе...

1980

* * *

Не ў тыя рукі
трапіў чысты звон,
Што ў час бяды народнае вялікай —
Не да змагання, не да славы клікаў,—
Не ў тыя рукі
трапіў чысты звон...

Не ў тыя рукі трапіў востры меч,
Што не аховай велічных парываў,
А грозьбай быў, караў несправядліва,...
Не ў тыя рукі
трапіў востры меч!

Не ў тыя рукі трапіў той граніт,
Што не для вечных помнікаў героям,
А для бажніц
з ялейным аналоем —
Навылізаны быў з цярплівых пліт...
Не ў тыя рукі
трапіў той граніт!..

1979

РАДЗІМА

Заўжды такая:
шырыня і далі,
З сінечай неба сонечнай без дна.
Заўжды ў легендах,
што вякі складалі,

Заўжды — як спеў юнацтва, як вясна.

Заўжды — што заклік:
пуцявінай роднай
Ляці па шчасце, крыўду адгані!..
А ёсць і гэткая:
трымціць пяшчотна
Уся ў маленькай, цёплай далані.

Кранецца воч, ціхутка песціць скроні,
Цяплом крывінкі ўспыхне ля шчакі.
Уся зямная ўцеха ў той далоні,
У ласцы
найдарожшай той рукі.

Жальбу знімае, гнеў раптоўна цішыць,
І боль у ёй спатоліцца спаўна...
Але няхай не думае хто іншы,
Што ў ласцы гэтай кволая яна.

Не! Праз вякі няма ані пачатку,
Ані канца вялікасці яе.
Хай толькі кіне час пра буру згадку —
Яна прад светам грозная ўстае.

У самай светлай, у святой лагодзе
Сурова гоніць слабасць яна прэч.
І за народа праўду —
пры народзе
Ў тваю руку
ўкладзе адплаты меч...

1980

* * *

Гаркавы пах чабору,
Трымценне пасушы, лясной травы.
Спюдзёных росаў
Ззянне на світанні.
І голас бору —
Плынназвонны, вечавы...
Чаму ў іх чую
Сумны роздум развітання?

Аднекуль прыйдзе,
І мацнее, што ні міг,
Як бы знянацку,
Неспадзеўны нейкі смутак —
На сонцу,
На зямлі,
На ўсіх прасторах векавых
З травой і росамі,
З дажджом і мятай-рутай.

Я не аднойчы
сэрцам
І гарэў, і гас,
У радасці,
У сумаванні
На зямлі і лету.
Ці не таму,
Што ўсякі,
ўсякі раз
Баяўся страціць
Гэту сонечную
вабнасць свету?

Хоць знаеш:
Заўтра
Будзеш зноў
і неадрыўна тут
Імкнуцца
Да зямной красы,
такой гаючай.
А ўсё ж...
Душа трымціць,

Як быццам
Твой чароўны кут
Паўнее спевам
Аб расстанні немінучым...

1980

ВЕРНАСЦЬ

У вернасці людской няма пачатку —
У справах яна,
                ў марах,
                        нават — снах.
І ў любасці, што дорыць не з аглядкай,
І ў вечнасці, дзе ззяе Млечны Шлях.

Ідзі ў жыццё, трывог і шчасця повен,
Нясі жаданне —
                з прагай і журбой,—
Каб цэлы свет
                чуў сэрца твайго споведзь
Перад Радзімай і перад сабой.

Нясі жаданне —
                сэрцам без астатку
Быць неразлучным з роднаю зямлёй.
Так, як няма у вернасці пачатку,—
Так хай не будзе і канца ніколі ёй...

1979

АРОЛ

У нетрах краю вёсачка лясная —
На вечнасць ці была б, ці не была?
Калі б не тая слава,
што ўзвінае
На пастаменце
гордага арла.

Не, не цару ён і не царанятам
Узнёс тут мармуровае крыло,
А тым, што ад лучыннай, курнай хаты
Прынеслі ў бітву душ сваіх святло.

Ужо вякі прайшлі з тае часіны,
З тае крывавай, з той ліхой вайны.
Ды не памеркла ўсё,
што для Айчыны
Зрабілі яе мужныя сыны.

Стаіць арол, узняў крыло заўзята,
Здаецца —
вось узнімецца ў палёт...
Не, не цароў ён,
не, не царанятаў
Высокай славай славіць,
а — народ!..

1979

РАЗМОВА З СУСЕДАМ

Маўчаць
Аб пякельным агні ў сэрцах
Закаханыя.
І маўчаць
Аб зробленым і замысленым
Злачынцы.
Крычаць маці
На-над сынамі забітымі.

І крычаць прайдзісветы,
Зарабляючы
новыя чыны.

Усміхаюцца
Ў адказ на пяшчотную ласку
Немаўляты.
І ўсміхаюцца
Над пакутамі ахвяр
Душагубы.
Сумуюць, пакідаючы свет,
Аб няпройдзеных шляхах
Вандроўнікі.
І сумуюць перад смерцю
Заваёўнікі,
Што не ўвесь
Ад іх
плакаў свет.

— Што ж гэта? —
Заходзіць да мяне
сусед-філосаф.—
Як гэта? —
Не можа адказаць на пытанні.—
Як яны могуць ужывацца,
Гэтыя
антаганістычныя катэгорыі?
Як выключыць
З існасці дабра
функцыю зла?

— Дружа,— кажу,—
Паглядзі ў гэтае чыстае шкло,
Ты бачыш? —
Колькі там
Самых дзіўных,
і самых розных,
І самых складаных, і самых простых,
І дарагіх,
і ненавісных для сэрцаў,
Праяў жыцця!..
Ах, каб маглі мы ведаць,
Як зрабіць,

Каб вунь тое сіняе воблачка
Раптам не патанала
Ў чорнай хмары
Будучай навальніцы?
Як зрабіць,
Каб вось тая дзяўчына,
Што стаіць вунь
такая асветлена чароўная,
Ніколі-ніколі
Не знала журбы,
Што падае цяжка на сэрца?
І як растлумачыць —
Што ж гэта,
Што ж гэта робіцца,
Калі голае жалеза
Расцвітае цюльпанамі
Там,
Дзе развальваецца
самы кветкавы,
З мармуру
п'едэстал?..

— Але, можа, дружа,— кажу,—
Не ў гэтым
Нашае хваляванне?
Можа, гэта і добра,
Што не можам растлумачыць
Усяго,
Што нас акружае
І што да астатку зрушае;
Можа, гэта і добра,
Што ані на хвіліну
Не спыняецца ўпартае
На зямлі змаганне —
Вялікі бой мужны
За чалавека ў чалавеку,
За прыгажосць у прыгажосці,
За праяву ў праяве,
І што ўсе мы, усе —
Нават тыя,
Што ходзяць як неўміручыя,
Змушаны ўзірацца
У выпадак, у з'яву,

І ў кожны позірк,
І ў кожную ўсмешку
З пытаннем:
што тояць яны ў сабе?

...Маўчыць,
Занепакоены,
Мой сябра-філосаф.
Маўчыць...
І я не магу зразумець,
у якіх ён думах...

І я маўчу...
Але добра знаю,
Чаго зараз прагнуць
Мае спадзяванні.
Я думаю пра тое,
Каб заўтра рана,
Спаткаўшыся з сябрам,
Глянуць на яго больш узнёсла,
І каб ён
адказаў мне
Простым, звычайным
Радасным бліскам
сваіх вачэй...

1980

ПЯТРУСЬ БРОЎКА

Рэквіем

Няхай паэтаў будуць і мільёны,
Сягоння, можа, ў свеце іх не менш.
Ды на зямлі, журботаю замглёнай,
Адзін патрэбен —
светлы, як прамень.

Адзін, адзін — магчыма, і не першы,
І не наймодны,—
зразумелы ўсім.
Адзін такі, каб і жыццём, і вершам
Быў для цябе па-роднаму сваім.

Упэўнен нехта, што святыя строфы
Ён творыць чалавецтву на вякі.
А чалавецтву на вякі-эпохі,
Як хлеб той —
сама простыя радкі.

Магчыма, яму трэба толькі слова,
Дзе шчырасць юнака і мудраца.
І каб з людзьмі пясняр —
і ў днях суровых,
І ў шчасці —
быў як роўны.
Да канца.

* * *

Адкуль прыйшоў ты, хлопча,
ў гэты свет,
Дарогамі якога запавету?
Ці думаў, свой вітаўшы першацвет,
Пра будучыню слынную паэта?

Ці думаў калі-небудзь, ці гадаў
Пра песнярову сонечную долю?

Што спеву твайго звонкага ў гадах
Не спыніць нават смерць? Нідзе, ніколі!..

— Прыйшоў я стуль, дзе багацеяў кулі
Цалялі ў мяне ўночы праз акно.
Дзе для маёй — не матчынай — кашулі
Па нітцы ткалі людзі палатно.

Прайшоў я праз грымотныя пажары,
Будзёнаўцы — была мая радня.
Я жыць ішоў — і разам з камісарам
На баявога сеў тады каня.

Не, я зусім не марыў
ў тыя дні
Пра слынную славутасць песнярову.
Другую вывучаў тады я мову
У грозным Рэвалюцыі агні.

І толькі там шукаў сваіх дарог,
Дзе грукат бою
быў мне як натхненне.
Радзіму вёў у перамогі Ленін,
І я быў сынам гэтых перамог.

* * *

А як жа ты, якой неспадзяванкай
Паэтам стаў, лятупку не ў дакор?..
— А ты хіба не чуеш кожным ранкам,
Як пахне над сцяжынкамі чабор?

А ты хіба за голасам жалейкі
Не слухаў кліч народнай барацьбы?
Не чуў хіба галошання Надзейкі —
Сірочы плач кахання і жальбы?

Не чуў душой спакутнелай, як звоняць
Па ўсёй зямлі трывожныя званы?

Як грозна Каліноўскага пагоня
Карала чужаніц у дні вайны?..

Я ўсёй душой пачуў і ўбачыў гэта,
І за жыццё Айчыны сэрцам сох...
Не думаў я, браток, пра лёс паэта,
Але гарачых слоў стрымаць не мог.

Не мог маўчаць —
                    з душы напевам біла,
І я — ці ў бой ішоў, ці вёў сяўбу —
Чуў — як з народам
                    слоў мацнее сіла,
Пра шчасце быў мой спеў ці пра журбу...

* * *

Пятрусь Усцінавіч, наш дарагі, паверце,
Я знаю:
        з Вамі сёння
        увайду ў свой дзень.
Я знаю:
        гэткія, як Вы, і пасля смерці
Навечна застаюцца між людзей.

Але ж — як сумна,
                    як, паверце, сумна
Да непазбыўнай думкі прывыкаць,
Што ўжо не можна
                    ў светласці задумнай
Вас
    на шумлівых вуліцах спаткаць.

Як сумна,
            як бясконца недарэчна,
Што Вашае акно
                    для нас больш не гарыць.
Даўно без Вас ні з кім, ні з кім сардэчна
Не выпала нідзе пагаварыць.

Адны — як і заўжды, па пальцах лічаць хвілі.
Другіх — з трыбун і бура не саб'е.
А іншыя —
як кажуць, «вазамнілі»
Святымі, неўміручымі сябе.

Што ім да нейчай думы ці надзеі?
Што боль чужы ім браць да галавы?..
Па шчырасці сказаць —
не ўсе і ўмеюць
Любіць людзей,
як іх любілі Вы...

* * *

Пятрусь Усцінавіч...
Хвалююся і чую,
Як пры спатканні чуў апошні раз:
— А мы сабе працуем і працуем,
І так да скону гэта будзе ў нас.

А нам ісці, а нам шукаць і верыць,
Што толькі ў рупных пошуках — жыццё!..
Ах, Пётр Усцінавіч! А хто калі ці змерыць
Сваім мог сэрцам
Вашага біццё?!

І вось чаму — для ўсіх для нас экзамен:
Прайсці, як Вы, па сцежцы па любой.
І покуль гэткія, як Вы,
пякуць нам памяць —
Датуль не будзе слова ў нас «адбой».

Няхай паэтаў будуць і мільёны,
Сягоння, можа, ў свеце іх не менш.
Ды на зямлі,
журботаю замглёнай,
Адзін патрэбен —
светлы, як прамень.

І Вы такі былі, ў народзе знаны,
З такім за справу родную стаім.
Вы вершам і жыццём непараўнаным
Навечна сталі кожнаму — сваім.

З такім не страшна і ў змаганні пасці,
З такім за гонар — праўдзе паслужыць...
Мы вызналі сваёй душою —
шчасце
І з Вамі побач быць,
і ў Вас вучыцца жыць...

1980

МІЛАВІЦЫ

Паэма

...І вось на ранку
ля чаўноў збуцвелых
Я збіў з бухматых елак
пульхны снег;
Пралез сярод ляшчыпін
і на лёд
Паставіў пешні вострае лязо.
Быў сакавік...
Як чыста і высока
Сінела над азёрнай даллю неба!
Якім ружовым, ціхім і марозным
Было яно на ўсходзе,
дзе ўрачыста,
Нібы на свяце весняга святла,
Пад небасхілам Мілавіцаў нашых,
Здаецца, з нейкай звонкае купелі
Ўставала сонца...
Не, я не жадаў ніколі
Сярод людзей праслыць ідэалістам:
Патрапіўшы на лёд, не ленаваўся
Біць пелькі —
каб ўдосталь, у ахвоту
Хутчэй нагаварыцца з акунямі,
А потым заарканіць добрай блешняй
Якога гарбыля, а мо і болей...—
Рыбак — усё ж рыбак...
Ды гэтым ранкам,
У гэтай цішы, перад гэтым ззяннем
Зямлі, і сонца, і блакітных высяў,
Што, як адно вялікаснае дзіва,
З трымценнем уваходзіла ў душу
І біла там — і соладка, і з болем,—
У гэты ранак
я адкінуў пешню,
Прысеў на скрынку
і ў нямым здзіўленні
Перад красою шчодрай, непаўторнай
Застыў
і доўга, доўга, бы скаваны,

Глядзеў
у вочы любае красы...

— Эгэй! Не спіш? — мне крыкнуў
знедалёку
Мой сябра, мой паплечнік у паходах
Рыбацкіх... Ён ужо стаяў над пелькай,
І каля ног ягоных біўся цяжка
Акунь аб лёд...
Ну, што ж, пара, напэўна,
І мне за пешню і за вуду брацца...
Я выбіў
блізка сітніка
дзве пелькі
І, хукнуўшы на блешню, як вучылі
Калісь мяне ў маленстве дзед і бацька,
Пусціў яе пад лёд —
да дна, дзе ходзяць
Бадзягі паласатыя звычайна,
Шукаючы малька ці чарвячка...
І толькі варухнулася падманка —
Як нешта яе ціха, далікатна
Пагладзіла нібы,
пасля — кальнула,
Бы голкаю,
а потым — ну, няйначай
Пацалавала...
— Э-э, дык тут, брат, цаца...—
Падумаў я.—
Так цвеліцца з ахвярай
Адно гарбыль-асілак... Будзь жа пільны,
Рыбак!..
Ды не паспеў і войкнуць
Я сам сабе, як раптам, неспадзеўкі,
Без стуку, без рыўка, але магутна
Штось захапіла блешню, цісканула,
І вось табе —
абрывак жылкі тонкай
На рукі мае вылецеў з вады...
Эх ты ж, гарбыль...
Ну што цяпер рабіць нам...
Мне —
зноў апраўдвацца перад сябрам

За новую няўдачу,— зноў прыдумваць
Легенду пра цябе: чаму так хутка
Папёс ты блешню лепшую маю;
Табе — баліць,
і я ўяўляю добра,
Як носішся ты зараз вакол пелькі,
Не ведаючы, як сябе пазбавіць
Ад болю... Дык жа слухай, дружа,
Параду,—
(трэба ж мне як-небудзь
Віну сваю загладзіць прад табой),—
Плыві хутчэй
да той вунь чараціны —
Да самай моцнае
у чарацяным лесе;
Патрыся аб сцябло яе губамі,
І, хоць, магчыма, боль агнём апаліць,
Ты не зважай, бо знай — чым больш рашуча
Ты будзеш чараціну сваю тузаць,
Тым і хутчэй расстанешся з бядой,—
Падманка выпадзе,
зрабіў такімі
Я спецыяльна ўсе з латуні блешні —
Без зазубня кручкі на іх паставіў...
Бо горна мне, калі каму баліць...
Плыві ж, мой дружа,
і, калі хоць трохі
Ты дараваць мне сваю крыўду можаш,
То ўсё забудзь, запомні толькі хвілю,
Калі вініўся я перад табой;
Вось гэту хвілю памятай, бо лепей
Па-брацку, па-сяброўску развітацца,
Чым потым сэрцу жалем назаляць...

Так я казаў,—
амаль услых, напэўна,—
Кругляючы па лёдзе, як аслеплы,
Бо зноў мой сябра штось такое крыкнуў...
Маўляў, што здарылася, што з табою, дружа?..
Мо трэба дапамога часам?..—
Гэтак
Здалося мне... І я дастаў з кішэні
Бляшанку, каб другую блешню выбраць,

Ды гэтым супакоіць майго сябра...
І ў гэты час заўважыў: штось раптоўна
І хутка адбылося з днём: на сонца
Набеглі доўгія палосы-цені,
Замурзалася на даляглядзе неба,
А на зямлі —
па ледзяной раўніне
Пабеглі язычкі пазёмкі колкай,
Залізваючы крупкай след ураз...
Што ж, дзіва тут няма: хоць і лагодна
Пачаўся сёння дзень сакавіковы,
Ды на прадвесні ўсякае бывае.
Не раз я розныя праявы бачыў
За свой рыбацкі некароткі век.
Было — што, з ранку песцячы лагодай,
Пад вечар сакавік, як апантаны,
Так пачынаў марозіць — дых займала;
Было — што, пасля доўгага прыпынку,
Зноў сыпаў снегам, гойсаў завірухай,
Дарогі замятаў, лясы і поле
Па-новаму сумётамі ўпрыгожваў.
Як быццам не вясновы быў ён месяц,
А сын зімы...
Прадвесне... Час няпэўны...
Але заўсёды — кожны гэта скажа —
Такі жаданы, светлы для душы.
Хоць, можа, і якой праявай здзівіць,
Ды сэрца знае: ўсё мінецца хутка,
Зноў пераможа сонца, дні лагоды
Настануць...
Так сабе я думаў,
Калі прыладзіў новую падманку
І пельку прабіваў ля сітнягу.
А воблік дня, між тым, усё мяняўся:
Ужо на небе спрэс пабеглі хмары,
Лёд пацямнеў, усчаўся сцюжны вецер,
І вось —
нібы сцяна, нібы заслона,
Ударыў снег,
бясконцы, валкі снег...

Снег біў і біў —
навокал аж вірыла,

Руку працягнеш —
і яе не бачна,
Як ноччу ці ў тумане...
Хоць крычы,
Каб не згубіцца ў белай цемрыні...
І я такі пачаў на самай справе
Крычаць...
— Огой! Ты чуеш? Дзе ты? Адгукніся! —
Паклікаў сябра... Але ён раптоўна
Сам вынырнуў з завеі прада мной.
— Ну што?— сказаў, аддыхаўшыся.— От сюрпрыз!..
Падумаць толькі! Быў пяшчотны ранак,
І так усё напотырч... Што ж, браток, далей?
Мо пачакаем дзесь, пакуль аціхне?
— А між дубоў пакінуты стажок,
Што праміналі мы, калі па ўзлессі
На лёд выходзілі? Мо ён нас ахавае?..—
Сказаў я, ўзрадаваны, што нарэшце
Нішто не перашкодзіць быць нам разам
І што не трэба будзе снег нагамі
Мясіць, не знаючы, куды ідзеш...
— А што?! І праўда!.. Дык хадзем жа, дружа!
Там і счакаем...—
І, хапіўшы спехам
Усё сваё рыбацкае начынне,
Па свежым цаліку, пад завірухай,
Што вострым шротам
забівала вочы,
Мы рушылі, па памяці, на бераг,
Дзе між дубоў, на грыўцы лугавой,
Нам бачыўся прытулак ад пургі...

І хоць не так і проста было здзейсніць
Сваё жаданне —
хоць нямала ў гурбах
Мы пакружылі, ўзяўшыся за рукі,
Ды ўсё ж нарэшце мокрыя ад пары
І ад завеі, што ляпіла густа,
Мы ўзбіліся на ўзгорак пад дубамі
І там наткнуліся —
не, не маглі наткнуцца,
Мы проста вымацалі
у снегавых сумётах

Стажок...
Ах, што то быў за момант!
Як быццам пасля доўгае надзеі
На выратаванне — аж запыла сэрца
Ад радасці...
Пакінулі пад дубам
Мы ўсё пачынпе (потым хіба знойдзем!),
З цішэйшага, заветрапага боку
Ачысцілі куток ад снежнай гурбы,
Адгрэблі ў стозе яму, каб змясціцца
Удвох —
і ад душы сказаўшы «дзякуй»
Таму, хто тут стажок гэты паставіў,
Нырнулі ў сена пахкае...
О міг!
Шчаслівы міг!
Змакрэлыя да ніткі,
Да дрыжыкаў працюжаныя ветрам,
Адзін да аднаго, нібы ў акопе,
Калі халодзіць душы артналёт,
Прыцісնуліся мы і доўга моўчкі
Смакталі цыгарэты ў адчуванні
Той асалоды, што дае спакой
Упэўненасці:
ты тут не адзін...

А кудаса, між тым, усё грымела;
Не цішала, а яшчэ болей злюча
Кацілася, ляцела, скавытала
Лавіна снежная...
Аж хутка нашу схову
Так замяло, што толькі для вачэй,
Каб назіраць, што робіцца вакол,
Маглі мы прабіваць сабе ў сумёце
Адтуліны...
— Як дзіўна створан свет...—
Нарэшце перарваў маўчанне наша
Мой сябра.— Побач з хараством
Паўстане часам гэткае страхоцце,
Што хоць заплач ад суму...
Як гэта?.. Скажы...
Вось і сягоння...
Хто б падумаць мог,

Што ў дзень,
які пачаўся так чароўна,
Без літасці ўварвецца раптам гэты
Раз'юшаны буран...—
Ён зацягнуўся прагна
І доўга цыгарэтаю... Напэўна,
Ізноў даў волю роздуму, ці, можа,
Якомусь успаміну... А тады
Спаволена прамовіў...
— У жыцці
Звычайна хочацца забыць здарэнні,
Што здзекам прагучалі для душы...
Ды ўсё ж бываюць хвілі,
калі раптам
Так нешта секане па сэрцы, так паўстане
Ў вачах,
што аж калоціцца ў табе
Ўсё ад пачуцця пяклівага...
Ты знаеш...
Калісьці вось такі якраз, як сёння,
Быў у мяне завейны дзень на фронце...

У час начной разведкі боем
Групе штурма
Ўдалося — раптам,
нават нечакана,
Заняць адну найважную з пазіцый —
Пануючую над участкам цэлым
Варожай абароны
вышыню...
І ўдарнай нашай роце,
Над якой
Прыняў камандаванне я ў тым штурме,
Далі загад:
хоць і за кошт жыцця,
А вышыню
да падыходу нашых
Больш моцных сіл —
не здаць назад чужынцам...
Любой цаной...
Любой цаной —
трымацца
На гэтай на патрэбнай вышыні...

Вось так, як сёння,
ну, якраз, як сёння,
Быў дзень сакавіка... Я помню:
дваццаць пяты...
З высокім небам, нават са смугою
На даляглядзе...
З сіняю хусцінай
Над хмаркай... Мо на ўсе, на ўсе нябёсы
Адной маленькай хмаркай...
Што навек запомніў —
Дык гэта сонца...
Наўкруга
Палала сонца...
Так прамяніста пачынаўся ранак,
Дзень ясны абвяшчаючы сабой...

Ты знаеш, і за многа-многа год
Чамусьці не памеркнулі ў душы
Пачуцці бурнай радасці і шчасця,
З якімі я глядзеў, нібы на дзіва,
На снег іскрысты —
Хоць і ў плямах чорных,
Ды нейкі, як святочны...
Свет святла,
Прадвесня свет,
Надзеяй цешыў сэрца...
І верылася ў той чароўны ранак,
Што свету гэтаму няма канца...

Але, хоць і збянтэжаны налётам
Начным,
Не мог, вядома, прымірыцца вораг
З балючай стратаю...
І хутка
Пачалося
Тое пекла,
Якое можна толькі асабіста
Пазнаць.
А выказаць у словах
Не дадзена нікому...
Цэлага паўдня
На нас кацілі люта контратакі,
Падтрыманыя шквалам артагню...

Ужо ляжалі, скурчаныя ў снезе,
Пад зыркім сонцам,
быццам немаўляты,
Што сціхлі пад матулінай пяшчотай,
Амаль паўроты хлопцаў...
Так прайшло паўдня...
А што было далей —
пра тое ўведаў
Я толькі потым...
Ты, вядома, чуў на фронце,
Як знедужэлы падае снарад?..
Нібыта шэпча ціха
Ён нешта перад тым, як цяжка ўздыбіць
Зямлю,
і з громам, з лёскатам, са звонам
Прынесці гібель усяму жывому...
Так было і там...
Пачуў я ў перабежцы да траншэі,
Дзе сціх наш кулямёт,
такі пяшчотны
І палкі шэпт...

Ачнуўся ж у шалёнай
І сцюжнай завірусе: бы свінец,
Біў сівер па зямлі, і доўга зразумець
Не мог я —
што ж такое сталася са мной:
Быў прамяністы дзень,
быў бой за вышыню,
І раптам — гэта сцюжная пустэча,
Сумёт, з якога ледзьве свет свіціцца,
Шалёны снег, як бізуны цяжкія,
І поле, на якім —
грывастая пурга...

Пасля, ужо ў палатцы медсанбата,
Даведаўся я,
што было далей —
Услед за тым, як выбухам снарада
Быў кінуты змярцвела на акоп...

Яшчэ не прыпыняліся атакі...
Яшчэ агнём біў вораг звар'яцела...

І мала ужо ўцалела хлопцаў нашых...
Затым — знянацку наляцела бура,
Усё паблытаўшы, ўвесь засланіўшы свет...
Ды тут прыйшла раптоўна дапамога...—
Аж цэлы наш
стралковы батальён
Закончыў бой за тую вышыню...

Ды гэта ўсё уведаў я пасля...

А там, тады, пад той навалай сцюжнай,
У нечаканай у завеі той,
Жахлівае пытанне не давала
Агойтацца душы:
Чаму адзін я ў полі?..
Дзе той акоп, куды я бег пад сонцам,
Каб ажывіць замоўклы кулямёт?..
Шукаць, хутчэй шукаць!..
Але пры спробе ўзняцца
З сумёта —
Страшны, востры боль
Працяў плячо... і ногі, як бярвенні,
Зусім мяне не слухалі...
Усё ж
Праз боль я адарваўся нейк ад снега...
Устаць не здолеў — дык папоўз...
Хоць і мяла пурга,
Ды і ў сутонні
ўсё ж нарэшце ўбачыў
Між свежых гурбаў — выпалены дол,
Разрывы чорныя,—
яшчэ іх не паспела
Засыпаць завірухай...
І папоў
Упаў у забыццё...
Знайшлі мяне
Сапёры, што, як толькі пацямнела,
Пайшлі рабіць сваю начную справу —
Паставіць
На «нейтральны» мінныя заслоны...
І хутка ўжо ў руках сваёй медслужбы
Я быў з іх дапамогай...
Вось нібы і ўсё...

«Нібы»,— сказаў ён, трохі памаўчаўшы...
Як бачыш — і жывы, і ногі ходзяць,
І не адно вясёлае прадвесне
Спаткаў пад сонцам...
Ды сысці не можа
З душы
цень ад таго сакавіка...
Ад тых варонак, чорных, велічэзных
Паміж снягоў глухіх...
Ты знаеш, дружа...
Хаця і шчасце гэта —
жыць застацца,
А я не раз папаракаў на лёс
За тое, што не даў ён мне з сябрамі
Навек замоўкнуць там, на вышыні...
Знайшоўся чалавек,— адзін знайшоўся! —
Што аб'явіў віной маёй —
чаму я
Ўцалеў у той пякельнай калатні...
Маўляў, «і замполіт загінуў,
і ад роты
Параненых —
як зернят засталося
У выбітым цапамі каласку,—
А ён — жыве...»
І я, павэрыш, дружа,
Скрыплівы голас чую і дагэтуль:
«Чаму?..» «Чаму?..»
У шчасці міру, ў сонцы
Забудзецца нарэшце прыкры голас,
Здаецца,ззяе, ўсё ў праменным свеце,
Ды раптам зноў, як нейкі цень,
праравецца:
«Чаму?..» «Чаму?..»
З балючаю пакутай
Шукаю я тады сабе адказ...

Змоўк сябра... Прагнаю зацяжкай
Глытаў падоўгу дым ад цыгарэты.
Збіваў з травінак пацеркі ад снегу,
Што звонку прабіваўся ў наш бярлог...
І я маўчаў... Я разумеў: не проста
Вось так адкрыць душу...

Няхай і з сябрам,
А ўсё ж не проста
зноў вярэдзіць боль,
Што ўжо ачах, аціх,
Незачапаны
Ніякай скрухаю праз шмат гадоў...
І я, магчыма, толькі б і паціснуў
Яго руку ў знак згоды майго сэрца
З яго настроем...
Калі б раптам сумна
Ён не спытаў:
— Ну, што маўчыш, мой дружа?..—
І гэтае пытанне, як іскрынка,
Штось узарвала і ў маёй душы...
Бо, пакуль сябра вёў апавяданне
Пра свой такі трагічны сакавік,
Не мог пазбавіцца я ні на хвілю
Ад хвалявання, нават ад трывогі:
І мой адзін
далёкі, даўні боль
Ачнуўся і прасіў:
«Пусці, пусці!..»
І я, адчуўшы, як патрэбна зараз
Хоць крышачку спагады майму сябру,
Сказаў:
— А ведаеш, калісь са мною
Таксама штось такое адбылося...
Якраз, як і ў цябе, ў сакавіку...
— Таксама? — нібы з нейкай асцярогай
Ці з бояззю перапытаў мой сябра...
— Так... сама...
Помню добра — на сканчэнне
Сакавіка
раптоўны снегавей,—
Ці лепш сказаў бы,— бура-шугавея
Аж трое сутак
намятала гурбы
На сцежкі, на траншэі, на дарогі,
На агнявыя рубяжы...
Адкопваць
Даводзілася танкі і гарматы,
Каб вызваліць са снежнага палону;
На пунктах назіральных, у ахове —

Байцы мо з тою ж самаю павагай,
Што стэрэатрубу ці аўтамат,
Трымалі побач простую лапату —
Як зброю ад завеі...
Вось тады ў мяне
І адбылося сумнае здарэнне,
Якое параўнаў бы я з тваім...

На трэцім дні той самай завірухі
З найважнай весткай
для сваёй спецчасці
Вяртаўся я з задання...
Хоць вандроўку
Цяжэйшую не выснію бы і ў сне,
Але загад: «як найхутчэй дабрацца!»
Быў строгі...
І, паверыш, без трывогі
Нырнуў я ў пекла сцюжнае пургі...
Уперадзе было мо больш за трыццаць
Занесеных снягамі кіламетраў,
Ды што заносы, што віхуры злыя,
Калі і дужы ты і малады! —
Ты ж помніш сам,
ніхто з нас не баяўся
Падставіць твар пад буру,
з небяспекай
Спаткацца вочы ў вочы...
А тым больш
Я верыў,
што калі дайду своечасова
Да штаба, дык, напэўна, не адзін
Мне чалавек руку пацісне...
Вось з такім
Настроем я прайшоў мо з паўдарогі,
Правальваўся ў сумёты, ледзь выцягваў
Са снегавое кашы ногі, задыхаўся
Ад халепы, ды ўсё ж ішоў, ішоў,
З упэўненасцю,
што цяжкое ды благое —
Усё ўжо там, адзаду, за плячмі...
Але ўяві —
Хоць не аднойчы вёрсты
Прамераў я раней па тым маршруце,

Ды ў завірусе недзе ўсё-ткі збіўся
З дарогі...
Бо знянацку ўбачыў,
Што нейкія мясціны пачаліся,
Якіх раней ніколі не страчаў...
Сам разумееш — як зайшлося сэрца,
Калі адчуў, што заблудзіў...
Я кінуўся шукаць
Знаёмы шлях — хоць рэдкія бярозы
Ад колішніх прысадаў... ды слупы
З парванымі дратамі... Але дзе там!..
Сляды старыя пазаносіла... І мне
Нічога іншага не засталося,
Як толькі паглядаць часцей на компас
Ды верыць шчасцю...
Але тут, браток,
Зрабіў я два жахлівыя адкрыцці:
Адно — што я падбіўся, ўсё цяжэй
Было перастаўляць мненогі;
а другое —
Што дзень на спадзе, стала ўжо шарэць,
І я адзіп, як у пустыні... Ды ў дадатак —
Змакрэлага да ніткі пачало
Мяне, бы ў ліхаманцы, калаціць...
Калі сказаць па праўдзе,
дык, магчыма,
Ад хвалявання ды ад страшнай стомы
Пачаў я траціць мужнасць... Ледзь валокся...
Куды?.. Абы не ўпасці... Не замерзнуць...
І вось тут, браток...
Пачуў я раптам блізка храп каня...
Ты быў у небяспеках, і ты знаеш,
Як настае раптоўнае здранцвенне,
Калі напружанасць спадае...
Так і я...
У мроі аб ратунку, аб збавенні,
Стаў, як змярцвелы... Больш не мог я
Ступіць ні кроку... Я чакаў з'яўлення
Каня...
І ён з'явіўся...
Набліжаўся
Да мяне вазок... І ў ім сядзеў
Знаёмы мне вайсковец... Так, яго я ведаў...

То быў начальнік сувязі
суседняй
Пяхотнай часці на перадавой...

— Таварыш падпалкоўнік...—
Я сказаў насустрач...
І ён глядзеў мне ў вочы. Чуў мой голас.—
Таварыш падпалкоўнік... Не пакіньце...
Ісці больш не магу...—
Конь глянуў у мой бок...
А падпалкоўнік... верыш... адвярнуўся...
Нібы не чуў —
не вымавіў ні слова...
Ужо ідуць і побач сані... Ногі млелі...
А вось і праглынае завіруха
Каня...
Усё... Як здань, як летуценне —
Прапаў вазок...
І я падумаў, што на гэтым
І скончыцца мая вайна —
ужо не выйсці
Адсюль...
Ды раптам... раптам, дружа...
На ўвесь абсяг
ад неба да зямлі —
Праз смутнае завейнае сутонне
Я ўбачыў твар... далёкай, любай маці...
І вочы...
Аж на цэлы, цэлы свет
Бязмежны позірк дарагіх вачэй...
Раўла пурга... Здавалася, яшчэ больш люта
Раўла і гойсала...
Але... але...
Я раптам, як падкінуты, ўсвядоміў,
Што ёсць яшчэ ў мяне выратаванне —
Ісці, ісці хутчэй па следу палазоў!..
І я пайшоў...
Ішоў — хоць дзе і поўз, і падаў,
Ды ад саней вымацваў каляю,
І падымаўся зноў,
і зноў, як у гарачцы,
Змагаўся з бурай, з цемраю...
Пакуль...

Аднекуль не пачуў
зусім глухія
Людскія галасы...
Тады...
Тады па ўсю, што засталася, сілу
Пачаў гукаць...
І помню — падхапілі
Мяне пад рукі, паднялі, панеслі...
І помню — апрытомнеў я ў зямлянцы
У ясны ранак... Біла сонца ў вочы...
І помню — як хадзілі ля мяне
Байцы, артылерысты батарэі,
На агнявы рубеж якой я ўзбіўся...
І як усе дзівіліся яны,
Што здолеў я прайсці праз тую буру
Такую далеч...

— Ну, а што пасля?..
Пасля не сустракаў ты тога неўпя? —
Спытаў мой сябра,
калі я закончыў
Апавяданне і, глытнуўшы дыму,
Стараўся супакоіцца...
— Пасля?..
Ці сустракаў, пытаеш?.. А нашто?..
Скажы,
Каб не сягоняшні выпадак —
Хіба ж успомнілі б
мы пра здарэнні нашы?..
Хіба не заслапілася ўсё ліха,
Што выпала спазнаць нам калі-небудзь,
Бясконцай дабрынёй людзей, якая
Мільён разоў страчалася ў жыцці?!
— Так... Гэта так... Ды ўсё ж...
Як лёгка часам
Даруем мы...— Мне запярэчыў сябра,—
Як лёгка часам мы даруем жорсткасць...
Бесчалавечнасць нават... Для чаго?..
Хаця...—
Ён праказаў у роздуме, нібы
Узважваў штосьці...—
Можа, ў тваіх словах
І праўда... Ў векапомным маі,

Калі грымелі залпы Перамогі,
Нат у слязах матуль асірацелых
Не боль людзям свяціўся, а прамень
Вясны вячыстай...
Мо і трэба сэрцу,
Каб яшчэ болей чуйным стаць,—
пазнаць і кроплю
Нялюдскасці ў тым неабсяжным моры
Дабра і радасці,
што людзі твораць разам
Ад нараджэння — для ўсяго, для ўсіх...

Так мы сядзелі, ўзвышаныя чыстым
Пачуццем дружбы, шчырага яднання,
Тым, што заўжды раджае
дзіва-шчодры
Спакой душэўнай светласці...
Калі
Адчулі раптам, што за нашай сховай —
За сценкаю духмянага стажка,
Штось адбылося новае ў прыродзе...
І, не чакаючы, прабілі сыпкі снег,
Каб адсланіць наш берлаг...
Свеце любы!
Што наўкруга адкрылася вачам!..
Хоць яшчэ дзе-нідзе ляцелі грыўкі
Пазёмкі, але ўся зямля так урачыста
Свяцілася празрыстай белізною,
Што ажно сэрца млела...
Ў небе зноў бясконца
Без межаў адкрываўся ўвесь блакіт,
І сонца, недзе блізка пасля поўдня,
Так ярасна праменіла, так ззяла,
Як быццам адчувала вінаватасць
Перад зямлёй за змрочны перапынак,
І зараз
светлыню сваю дарэшты
Імкнулася ёй, дарагой, аддаць...
— Ты бачыш, дружа?! —
Выгукнуў мой сябра.—
Ты бачыш шчасце?!.
— Бачу, дружа, бачу! —
У тон яму я адказаў з уздымам.—

І слаўлю сэрцам гэты свет чароўны,
І хай і нас ён, непаўторны, блаславіць!..
І мы, як па камандзе безадмоўнай,
Імкліва абняліся перад сонцам...

Здаецца, прысягнулі на адданасць
Яму навечна,
аднаму яму...

Тады між гурбаў пад высозным дубам
З-пад снегу выграблі сваё начынне...

І хутка зноў спыніліся на лёдзе,
Шукаючы знаёмую мясціну,
Дзе пелькі ў нас былі,
каб іх прабіць нанова
Каля засланых беллю сітнягоў...

Ды толькі —
так даверліва і так пяшчотна-шчыра,
Бы адчувала, што і мы з ім разам
Прайшлі святую дзею ачышчэння,
Глядзела на нас возера, вітала адусюль,
Што, быццам у экстазе невымоўным,
Застылі мы
над роўняддзю прачыстай
І толькі што адно —
як вокліч хвалявання —
Маглі сабе прамовіць слова: «Не!..»
І гэта значыла —
што сёння мы не зможам
Да лёду
нават дакрануцца пешняй,
Хай спачывае яго гладзь пад коўдрай белай,
Хай некранутай сёння застаецца
Ягоная ў мільёнах самацветаў
Здабытая з пакутай чысціня!..

Гарэлі далі... Сонцамі пад ногі
Плылі снягі...
Засіненае ўзлессе
Запахла цёплай хвояй...
Колькі крокаў —

І будзе выхад з возера —
каля чаўноў збуцвелых,
Дзе так звіняць празрыстыя сняжынкі,
Калі іх на ялінках закранеш...
Усхвалявана —
след у след, нібы алені,
Каб белізны не зачапіць залішне,
Ішлі мы, саграваючы маўчаннем,
Як немаўлятак, радасныя думы
Перад зямною роднаю красой...
І раптам — як заўсёды, неспадзеўкі,
Хоць і жадана...
Раптам па-над намі
Дзесь у вышынях адбылося дзіва:
Дзесь
першы
жаваранак
зазвінеў...
І заспяваў наш снег... І Мілавіцы нашы...
І сэрца
іх пачула галасы...
І мы спыніліся... І я спытаў у сябра:
— Ты мне сказаць дазволіш слова?
Ён адказаў: — Кажы!..
І праз снягі марозныя, праз цішу,
Што запанавала зноў над цаліком,
Як самы ашчасліўлены на свеце,
Я закрычаў на поўны дых грудзей:
— О Мілавіцы! О наш светлы
цуд азёрны!
Прымі паклон
За ўсю тваю святую дабрыню!
Мы пойдзем ад цябе
з яшчэ свяцейшай верай,
Што радасць непагасна на зямлі!
Што ўсюды і ва ўсім —
і ў чалавечых сэрцах,
І ў трапяткой душы
прыроды дарагой,—
Няхай сабе і ў муках, і пакутах,
А вечна будзе нараджацца шчасце,
Як вечна наша
прага да жыцця!..

Звінеў пад сонцам жаваранак...
То, здаецца, яшчэ ціха, квола...
А то знянацку —
галасіста, пераможна
Аднекуль голас падаў з прамянёў...
— Ты чуеш? — запытаў мой сябра.—
Як ён кліча! Чуеш, дружа?
Ідзі за мной. Я пакажу, дзе звоняць яго крылы...
І я з любоўю адказаў:
— Я веру табе, веру, дарагі...

1982

ПОМСТА

Драматычная паэма

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Карціна першая

Ускраіна вёскі. Паміж вёскай і лесам, што ўстаў на даляглядзе,— загоны даспелага жыта. Край аднаго загона зажаты. Відаць, што снапы былі ў бабках, але параскіданы. У жыце — палявая дарога. На ўтрамбаванай пляцоўцы — проста пасярод паклычанай, патаптанай збажыны — спынілася машына. З яе вылазіць ф а ш ы с ц к і г е н е р а л. Перад ім выцягнуліся ў струнку розныя в а й с к о в ы я ч ы н ы. З боку вёскі чуюцца стрэлы і спалоханыя крыкі.

Г е н е р а л
(не павітаўшыся, злосна)

Праклятая зямля!
Няма нідзе кутка
Спакойнага...
Яе заваяваць
Нам загадаў наш фюрэр,
Каб навек
Была яна
ў пакоры!..
Так!
Заўжды!
Заўжды рабы
Павінны тут страчаць нас!..
А яна
І заваяваная
Ўсё роўна не дае
Ні хвілі адпачыць...
А-а?..
Што значыць гэты шум?
Хто там страляў?
Па кім?!.
Па нас?!.

А ф і ц э р

Гер генерал...

Генерал
(махае пальчаткай)
А-а!..

На пляцоўку ўвальваюцца некалькі салдат і афіцэраў — яны нясуць на руках акрываўленага эсэсаўскага маёра. Генерал, адхіляючы ўсіх, уважліва ўзіраецца ў твар параненага.

Мой сын!
Адзіны мой!
Навек адзіны сын!..

Усе фашысты стаяць як аслупянелыя. Маёра апусцілі на падасланы шынель. Паранены ляжыць нерухома.

*(Генерал становіцца на калена
перад параненым.)*
Наследнік мой!
Адзіны, любы сын!..
Скажы хоць слова,
Паглядзі на свет!
То — я, твой бацька...
Вось я... Побач... Тут...
Скажы хоць слова,
Супакой душу...

Маёр застагнаў, расплюшчыў вочы. Генерал прыўзнімае галаву маёра.

Маёр
Фатэр... Майн лібер фатэр...
Майн лібер генераль...
(Пасля паўзы, гучна.)
Іх... майн лібер...

Генерал
О, мой любімы,
Мой адзіны сын!
Скажы,
Хто на цябе падняў руку?
Я нават пад зямлёй
Яго знайду,
Усё ўзніму,
Перавярну,
Спалю,

Знявечу
І зруйную ўсё наўсцяж!
О, мілы мой,
Дай абніму цябе,
Скажы —
хто ён,
Той, што цябе забіў?!

М а ё р
(выразна)

Пом-ста...

Галава маёра адкінулася безжыццёва. Генерал моўчкі падымаецца. Лютымі вачамі азірае ўсіх, хто выструніўся перад ім. Сціскае лоб рукой.

У с е

Хайль!..

Г е н е р а л
(паказваючы ў бок вёскі)

Вы чулі ўсе,
Што адказаў мой сын?!
Шукаць!..
Перавярнуць зямлю!..
Знайсці!!!
Ідзіце!..
Не шкадуйце
Ні жывых,
Ні мёртвых!
Спапяляйце
кожны дом!
Хай выгарыць
Праклятая зямля.
Хай анямее
Ўсё тут
і самрэ!
Знайдзіце
Помсту,
Знішчыце
навек,
Каб ні адзін больш
фюрэра салдат
Той Помсты
не сустрэў!

Ідзіце!..
Ўсе!..
Шукайце Помсту!
Помсту!!!

Усе бягуць у бок вёскі. Здалёк наплывае мелодыя сумнай жніўнай песні. З мелодыі — маркотны жаночы голас.

Ой, загон, загон, ды шырокі мой,
А дзе ж той ратай, што тут араў-а?
Што тут араў ды баранаваў-а?
А дзе ж ён долечку сваю
пасеяў-а-а?..

Карціна другая

Вёска. Гарэць хаты. Страляніна. Фашысты дабіваюць параненых жыхароў. Прывязаны да бярозы селянін. Яго б'юць і дапытваюць. Падпальваюць снапы жыта, кладуць селяніну пад босыя ногі.

Нямецкі афіцэр

Скажы, дзе Помста,
быў ён тут?!

Селянін
(усміхаецца скрываўленымі вуснамі)

Пом-ста...
Хочаш знаць, дзе помста...
(Стогне.)
А-а-а...
Дзе б ты ні ступіў...
Дзе б ні прайшоў...
Усюды...
Грымне гром...
Гром нашай кары грознай...
Так!.. Ён загрыміць...
І спапяліць...
Ненавісцю цябе...

Афіцэр
(страляе ў селяніна)

Русіш швайн!..

Селянін
(праз крой, з апошняй змогі)
Пазнаеш...
Пазнаеш...
нашу помсту...
кат...

Афіцэр
(страляе зноў)
Швайн!..

Селянін
Пом-ста... Пом-ста!..
(Памірае.)

Афіцэр страляе ў мёртвага.
За сцэнай гучаць знаёмыя мелодыі і голас.

Ой, жала я, жала, ой, жыта жала-а...
А нашто я жала ды снапочкі вязала-а...
Ой, ведаў мой ратаю, дзе поле араці-а...
Ды не ведаў, дзе долечку засяваці-а...

Карціна трэцяя

Лес. Паляна. Групамі партызаны. Хто ўладкоўвае баявы рыштунак, хто размаўляе. На пяньку, пад высокай сасною, сядзіць Маці, сівая, задумная. Перад ёю — сын, камісар партызанскага атрада.

Камісар
(нібы ў роздуме)
Даруй, матуля,
што трывожу зноў
Цябе
Суровай думай пра вайну...
Але ж...
Ты ж знаеш, любая мая,
Як даражу
з маленства я
тваім
Найзапаветным словам...
Ты, і толькі ты,
Дала мне любасць
Да ўсяго ў жыцці,

Што знана сэрцам...
Ты,
з калыскі ты
Мяне вучыла
Так пражыць свой век,
Каб цэлы свет
У мой паверыў лёс...
Каб люд увесь —
і ў горы, і ў бядзе —
Чакаў спагады
ад маёй душы...
Мой позірк,
Маю песню,
Покліч мой,
Руку маю —
сабе ў апору браў...

М а ц і
(як бы сама сабе)
Так, так, мой сын.
Няма найвышай спраў,
Чым тыя,
Што нясуць
людзям жыццё...

К а м і с а р
(з узрушэннем)
Скажы ж, матуля,
Як мне быць цяпер,
Калі ліхая сіла
сее смерць!..
Гарыць зямля.
Пакутуе народ.
Прыйшоў чужынец.
Сталлю і агнём
Руйнуе край...
Ні матак,
Ні дзяцей,
Ні старасці,
Ні слабасці людской —
Нічога не шкадуе...
У агонь
Кідае песню,

Мару і душу...
Дык як мне быць, матуля,
Як мне быць?..
Я ж вырас
не для смерці —
Для жыцця!
Як ты вучыла —
Не стаптаць, а ўзняць...
А тут...
Скажы, матуля,—
што ж рабіць?

М а ц і
(спакойна, крыху летуценна)
Мой сын...
Ці помніш ты,
Мой любы сын,
Як падае ў даёнку
Малако?..
Калі яно звініць —
Тады душа,
Здаецца, пазнае,
Што значыць —
жыць...

К а м і с а р
Так, так, матуля...

М а ц і
Ты калісь любіў
З даёнкі
Піць набгом...

К а м і с а р
Я помню ўсё.

М а ц і
(узбуджана)
А ведаеш, сынок,
Як гаркавее
часам
малако?
Ты памятаеш...
Ты не мог забыць...

У дні,
Калі спякотны сухавей
Спячэ ўсё ў полі,
Ў лузе,
На лажках,
І нават
На палянах у бары
Трава пасохне —
Вось тады з цыцок
Не пахкі,
Звонячы,
Бяжыць струмень,
А цэдзіцца
Журботная туга
журботнай кропляй...
нават і з крывёй...
Дык вось у гэты час
Не спіць, бывала,
Сумнае сяло —
Уночы гонім статак на расу,
Каб ранкам
Мець
Хоць корчык малака...

Камісар

Я помню, маці...

Маці

А на той мяжы,
Дзе я цябе карміла
Ў дзень жніва,—
Ты помніш
Перапёлчына гняздо?
Яго надмыла ліўнем,
І над ім
Ты плакаў,
Каб сагнала я хутчэй
Ваду з мяжы;
І ручкаю сваёй
Ты засланяў гняздзечка
Ад бруі,
Што, пенячыся,
Бегла між травы...

К а м і с а р
(ківае галавой)

Так, маці...

М а ц і

Сын!
З калыскі
праз гады
Вучыла я цябе
Любіць жыццё.
І сёння —
зноў
Даю такі ж наказ:
Любі, сынок, жывое
І заўжды
Сваім жыццём
Яго аберажы...

К а м і с а р

Матуля...
Але ж вораг сее смерць...
Як можна
Ў гэтай лютасці й крыві
Любоў успамінаць?..

М а ц і

Мой родны, не пытай.
Любоў з табой
Павінна быць заўжды.
Яна ў крыві,
Яна ў душы тваёй,
Яна навекі,
І заўжды сама
Падасць свой кліч,
Падкажа,
што рабіць.
Ідзі, мой сын,—
Пакуль яшчэ наш край
Не выпалены ўвесь,—
Ідзі, вядзі
Людзей наперад
І любоў цаной
Яго аберажы... абарані...

К а м і с а р

Табе, матуля, дзякуй...

З-за дрэў выбягае малады п а р т ы з а н.

П а р т ы з а н
(узрушана)

Камісар!..

К а м і с а р

Што, дружа, ёсць навіны?

П а р т ы з а н

Камісар!
Мяне паслаў
З запіскай камандзір.
Вось тут!
(Падае запіску.)
Там бой...
Там ворагі сяло...
З людзьмі... спаліць...
Там бацька...
Камісар!..

К а м і с а р
(прачытаў запіску.
Да партызана)

Заві людзей!
Усе каб чулі кліч...
На бой.

П а р т ы з а н
(бяжыць, гукае)

Таварышы, хутчэй!

У лесе рух. П а р т ы з а н ы са зброяй бягуць групамі да камісара.

К а м і с а р

Матуля...

М а ц і

Не пытай, мой сын. Ідзі!..

Камісар

За мной, сябры!
Усе хутчэй за мной!
Бягуць.
Заслона і песня.
Ой, жала я, жала, ой, жыта жала-а-а,
Жала ды з сонейкам размаўляла-а:
А скажы мне, ясна сонейка-а,
А куды ісці мне дадомачку-у,—
А ці край саду вясновага-а,
А ці край бору зялёнага-а?..
Ой, ні край саду вясновага-а,
Ой, ні край бору зялёнага-а,
А там — дзе ўзышла долечка горкая-а-а...

Карціна чацвёртая

Дагараюць, дымяцца дворышчы спаленай вёскі. Дзенідзе яшчэ пырскаюць іскры з пачарнелых каміноў на папялішчах. Дзесьці недалёка чутна густая страляніна, ідзе бой. Першы план: уцалелыя ад пажару, абпалены клён і бяроза, за імі — папялішча хаты. Над клёнам — студня... Перад ёй на каленях, упаўшы на зруб галавою з распушчанымі косамі, вясковая маладзіца.

Маладзіца
(прытомнеючы, ломіць рукі, галосіць)

Зялёны зруб!..
І студня!..
І майго маленства
любы клён!
О ты, сама зямля,
Ты, што спрадвек
Шукала шчасця
Ў нараджэнні і жыцці людзей!..
Няўжо не чулі вы
Пякельных плачаў
Дзетачак маіх?!.
(Захліпваючыся.)
О горачка!
О клён!
Чаму ты, клён,
Не засланіў сабой

Іх перад смертухнай?
Не ўратаваў
прад катамі?
Чаму
Галлём не высек
У ліхой бяды вачэй —
У душагубаў лютых,
Што кідалі
плачак
у агонь?!
(Падае з глухім рыданнем перад студняй.)
О горачка!
(Надрыўна.)
А-а-а!
О студня!
А хоць ты чаму
Не падала спатолі ім?
Жывой вадой
Не заліла агню,
Што жэр іх, слёзных...
Чаму, скажы,
Не загаіла ран?..
Няўжо табе іх боль быў —
як не боль...
А ты ж сама, о студня,
Ты ж сама,
Народжаная холадам глыбінь,
Так смягнеш,
Калі доўгі сухавей
Зямлю паліць пачне...
Тады крычыш,
Тады крычыш ты, студня...
А цяпер
Чаму маўчала і маўчыш, скажы?..
Маўчыш,
Гаротны чуючы
мой плач...

Раптам, як быццам нешта пачуўшы, кідаецца на зруб студні, глядзіцца ў ваду. Убачыла там свой адбітак — сівую, не падобную на сябе.

Што там?
Там нейчы твар...

(Са спалохам.)
Сівыя косы...
Чорныя кругі
Пад болем воч старэчых...
Зморшчкі губ?..
Чые яны?!.
(Пазнае.)
Няпраўда!.. Не!..
Не я гэта, не я!
Я — маладая!..
Прывід, адыдзі,
Не муч мяне!..
(Задумваецца,
нібы ўслухоўваецца ў самую сябе.)
А можа, гэты ты,
Жахлівы лёс,
Завеш мяне...
туды —
Ў бяздонне,
ў прорву небыцця?..
(Сціскае рукамі галаву, рыдае.)
О божачка!..
Ну што ж —
Заві,
Бяры мяне!..
Бо для чаго мне жыць,
Нашто хадзіць па свеце,
Калі у люты час
Я не была
ля дзетухнаў маіх!..
Не прыхінула
Да сваіх грудзей
Перад пакутай лютай...
У страшным тым агні
О хіба ж я
Дала б ім паміраць!
Не! Не!
З пякельнай мукай
Лепей бы сама
Я адышла ў нябыт,
А іх бы зберагла!
О божа!
Адкажы мне, лёс,

Нашто, скажы,
Нашто мне гэта сонца,
Калі іх няма,
Нашто мне неба
І вось гэты дзень,
Калі не ўчую
іхніх галасоў,
Нашто пясок мне
гэты жоўты,
На якім
Не ўбачу болей
Следу ад іх ног!..
Нашто, нашто мне ты,
Ўвесь белы свет,
Без іх,
Без ненаглядных
Дзетачак маіх!
Нашто!
Нашто!
Скажы, зямля!
(З надрывам.)
Нашто-о-о!
Нашто-о-о!

Р э х а
О-о! О-о!
(Маладзіца спыняецца, слухае.)
О-о! О-о!

М а л а д з і ц а
Што там?
Адкуль пачуўся
голас мне?
А мо ажыў хто
ў попеле?
Не спапялелі сэрцы,
сталі біцца зноў?

Бяжыць на папялішча. Нечакана затрашчала галавешка, пасыпаліся іскры... Маладзіца кідаецца на іскры. Яны гаснуць.

Не трэба гаснуць, яскі!
Ясіпачкі-ясінкі!..

Дайце паглядзець,
А можа, вы
зусім не іскры?
Можа, вы —
слязіны
З іх вачэй?
(Крычыць.)
Пастойце!
Пастойце!
Ляціце мне ў далонь!
Я вам скажу,
Скажу вам, іскры,
Слёзы вы ці не!

Маладзіца з глухім рыданнем падае ніцма на дол. Іскры стухлі. Сонца ласкава глядзіць з вышыні. З рэдкага хмызняку край вёскі выходзяць гуртам партызаны, некаторыя — параненыя, з перавязкамі. Аднаго нясуць на насілках.

Камісар
Сябры,
Глядзіце, слухайце,—
Дзесь тут
Чуваўся плач.

Маладзіца
(з цяжкасцю ўзнімае галаву, спалохана глядзіць насустрач людзям)
Хто там?
Мо зноў япы?
Зноў карнікі?
Бронь бог?
Лепш мне не жыць!..
Не жыць!..

Партызан
(убачыў маладзіцу)
Сюды!
Таварышы!
Жывая тут!
Сюды, сюды!

Маладзіца
(пазнае сваіх. Але не можа ўзняцца з попелу. Праз плач)
Свае?!
Ах, людцы!..
Не марудзьце ж вы!
Хутчэй ідзіце ўсе!
Вось хата мая светлая,
Вам будзе добра ў ёй.
І дзеткі ў хатцы —
Ясь і Ясечка...
Вы не зважайце, людцы,
Што яны маўчаць...
Яны паснулі...
Людцы!
Чуеце?
Лепш мне не жыць!..
Не жыць!..
(Захліпваецца рыданнем.)

Камісар
(падыходзіць да жанчыны, дапамагае ёй стаць на ногі. Партызаны бяруць маладзіцу пад рукі)
Сястрыца наша...
Гора тваё слёзнае,
Павер,
І наша гора,
І попел гэты,
Дзе людскую кроў
І слёзы чыстыя
Паліў агонь,—
І нам нялёгка бачыць...
Ды трэба жыць...
Бо кроў і слёзы
Ўсіх ахвяр
У нас
Не проста
паляць сэрцы...—
Як паходня,
Прад намі
іх святло свяшчэннае...
Хадзем, сястра...

Душою
    уваскрэсні
        для жыцця...

Маладзіца
(абвялая, як сонная)

Братухна!..
О братухна!..
(Але раптам узрываецца.
Крычыць з болем і адчаем.)
Людцы
Вы — усе,
Што нечапаныя
Усталі з полымя!
Вы ж, праўда,
Там былі
І незгарэлыя
Вярнуліся адтуль?!
Усіх, усіх прашу вас:
Паглядзіце вы пільней —
Мо вашы вочы
Ўбачаць
Хоць бы след
Ад дзетак маіх родных?!.
Мо яны
    пайшлі кудысь?
Мо іх тут не было,
Калі палалі
    сцены хат
І каміны
    трашчалі ад агню?!.
Пагляньце ўсе —
Мо іх сабой
Акрыла
Матухна-зямля?
Мо дзесь
Яны чакаюць?
Мо пад той вунь
Цэглай,
Што збялела ў полымі?
Мо там
Спалохана
Глядзяць іх вачаняткі?..

О людзі добрыя,
Хутчэй пагляньце ўсе,
Знайдзіце іх,
Не дайце згаснуць
Іскрам іх вачэй!..
(Як бы нешта ўбачыўшы, імкліва паказвае.)
Вось, вось!
Глядзіце!
Вунь яны!
Вазьміце іх!
Я не магу сама
Ступіць да іх,
Бо ног не маю...
(Спалохана.)
А дзе ж яны?..
Няма ў мяне і ног?!.
Святая сіла!..
Божа!..

Камісар падае знак. Маладзіцу адводзяць ад папялішча.

Партызаны.

— Хадзем, сястра...
— Слязамі
Гору не паможаш тут...
— Хадзем...
Сям'я лясная
Будзе табе
родпаю цяпер...

Партызаны рушаць у паход. Ідзе жалобны гурт — байцы нясуць самаробныя насілкі. Крыху адзаду — пад рукі вядуць маладзіцу, яна галосіць.

Камісар
(падзывае рукой партызана, які ідзе побач з насілкамі)

Як з вартай, дружа?
У засадах
Хопіць сіл,
Каб груганнё сустрэць?
Напэўна ж,
Карнікі
Не спыняцца
на гэтым...

П а р т ы з а н

Так, камісар.
Надзейная
Накінута ахова
На ўсіх шляхах,
На подступах лясных.

К а м і с а р

Ну што ж...
Хадзем...
Цяпер, браток,
За ўсё
Ў адказе
Мы з табой...
Заслона і жніўная песня.
Ой, жала я, жала, ой, жыта я жала-а,
Ой, нарабіліся ручкі мае-а,
Ой, натаміліся ножкі мае-а
Дый наплакаліся вочкі мае-а-а...
Аёй, долечка ж, доля ты мая-а-а...

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

Карціна пятая

Пажаўцелы загон жыта падступае да самага лесу. З жыта — дарога, па якой падышла да ўскраінных соснаў к а л о н а п а р т ы з а н. З глыбіні лесу выходзіць М а ц і, яна паволі ступае між рэдкіх стромых дрэў. Спыняецца на мяжы лесу і жыта. У руках у Маці — клуначак. Яе абступаюць партызаны на чале з к а м і с а р а м. Падводзяць м а л а д з і ц у — вочы закрыла хусцінкай, плача.

К а м і с а р
(схіляе галаву перад Маці)

Матуля...
Даруй нам, горным,
Што прынеслі
Сэрцу твайму жаль...
Не гневайся,—
З суровай весткай
Мы прыйшлі

Адтуль,
Дзе столькі душ людскіх
Чакалі
Дапамогі шчырай...
Цяжкою мерай
Вымярае лёс
Сягоння
мужнасць нашу...
У баі
Загінуў сябра любы —
Камандзір...

М а ц і
(спыняе камісара)
Пастой,
Сынок...
(Да маладзіцы.)
Хадзі сюды,
Гаротніца мая...
Да матчыных грудзей
Нясі
Святы свой боль...
Цяжкую муку,
Што за ўсіх
Сягоння прыняла...

Маладзіца ўткнулася ў грудзі Маці, калоціцца ад плачу.

Хоць слёзы
З воч тваіх
Пякуць мацней агню
І праціnaюць
Сэрца
Стрэламі грамоў,
А ўсё ж — ты плач,
Плач, мая доня...
Мо зямля
Чысцейшай стане
З гэтых слёз...
Мо наступны дзень
Для ўсіх людзей
у свеце
Зробіць

Днём святла
Святы твой плач...
Аплаквай
Душы светлыя,
Што засталіся там —
На здратаванай
боем
Ніўцы нашай,
Пад попелам,
На папялішчах
чорнай смерці —
Ўсіх,
Каго нішто ўжо
Не падыме
да жыцця.
(Да камісара, паказваючы рукой на загінуўшага камандзіра.)
Што ж ты,
Мой сын...
Што ж вы
Не ўбераглі
Такога —
светлага з найсветлых...

Камісар

Матуля...
Але ж ён...
Ты ж ведаеш,
Які ён быў заўжды...
Хто мог
З ім смеласцю
І рызыкай адвагі
Параўнацца?
Хто мог глядзець
Так мужна
Ў вочы смерці?..

Маці
(у роздуме, мацней прыхінаючы да сябе змарнелую маладзіцу)
О доля маці!
Ці гадала я...
Як і яна вось,

Доня слёзная,
Што пад рукой маёй,
Бы птушка, зараз б'ецца...
Ох, ці ж гадала я,
Што пад канец
жыцця
Мець буду
Столькі смутку!..
Не хаваць,
Не назіраць,
Як дол капаць
пачнуць,
Каб аднаго
Найлепшага з сыноў
аддаць зямлі.
Не!..
А даставаць
вяселля ручнікі,
Маністы і каралі
прымяраць.
Да ног сыноў
Кідаць зярнятаў жмені.
Падводзіць маладых
Да іх кубла.
Праводзіць
блаславеннем
У жыццё.
І ў слёзах шчасця
Бачыць
прад сабой
Унукаў
Прамяністыя усмешкі!..
О доля маці...
Як суцешыць боль,
Што паліць сэрца...
(Да камісара.)
Сын!..
Патрэбна ж пахаваць
Нам
Абаронцу нашага...
Ці ўсё гатова,
Каб яго ў апошні шлях
Правесці?

Камісар

Так, матуля,
Вунь на той гары,
Адкуль відаць
усяя наша зямля,
Магілка яго будзе...

Першы партызан

Як любіў
Адтуль глядзець ён
На абсяг палёў
І часта думаў
Думы там услых,
Каб чулі мы,
Жылі душою з ім!

Другі партызан

На тым кургане стоячы,
Не раз
Ён марыў
пра шчаслівыя дзянькі,
Калі вайны навала
скончыцца...

Трэці партызан

«Тады,—
Казаў ён,—
Вернемся ў сяло...
Тады...»
З якой ён ласкай
гаварыў
Пра час,
Калі зноў прыйдзе
Ў школу
Да дзяцей!
Як маляваў ён
Першы школьны ўрок
Пасля вайны! —
Са словам
пра баі,
З наказам
Шанаваць і берагчы

Усё, што дарагой цаной
народ
Змаганнем за жыццё
заваяваў!

К а м і с а р

Так, гэта праўда...
Хораша любіў
Ён і людзей сваіх,
і родны свет...
Няхай жа
пухам
Будзе яму дол
Зямелькі роднай...
У апошні шлях
Да будана апошняга свайго
Няхай ён пройдзе
светла і без слёз,
Як воін
Сярод воінаў...

М а ц і
(да камісара)

Чакай...
Пастой, сынок... Дай маці
Хоць хвілінку па-над ім
Пагараваць...
*(Цалуе камандзіра,
доўга ўзіраецца ў твар,
хрысціць яго.)*

К а м і с а р

Хрысціць навошта?.. Маці...

М а ц і

Не таму
Хрышчу,
каб перадаць
Душу яго
Якомусь богу...
Не!..
Не богу
ён служыў,
Не райскіх кушчаў,

Не святой уцехі
прагнуў —
Не!..
Служыў
Душою праведнай
Людзям
І з імі
Ў памяці
І ў сэрцах —
Вечна будзе
Сярод вечных!..
А хрышчу —
Каб дух чужынцаў лютых,
Што яго крануў,
Наслаўшы смерць,
Зняць назаўжды
І назаўжды ачысціць
Воблік дарагі
Прад тым, як у зямельку
Чыстую пакласці...
(Яшчэ раз цалуе твар камандзіра, махае рукой.)
Ну што ж,
Ідзіце зараз...

У гэты момант з боку спаленай вёскі пачулася страляніна.

Камісар

Хлопцы!..
Дзесь страляюць?..
Бой?!

Партызаны

— Беражыце Маці!
— У лес вядзіце, ў лес!
— І маладзічку з ёй...
— А дзе ж яна?..

Камісар

Сюды!
Сюды, матуля!
Тут вось
Будзьце з маладзіцай!..

Страляніна як раптоўна ўсчалася, так і сціхла. Але партызаны занялі абарону. Заслона і песня.

Ой, жала я, жала, не зжала па сонейку-у,
Ой, ці буду жаці, ці дажну пры месіку-у?
Ой, а пры месіку раса сцюдзёная-а,
Ой, ды сцюдзёная-а ды пякучая-а...
А ты ж, мая долечка, доля плакучая-а...

Карціна шостая

Тое ж прылессе. Партызаны, якія ў хвіліны трывогі акружылі Маці, расступаюцца. Маці сядзіць на расквечанай купіне — як быццам зямля спецыяльна ўтварыла для яе ў кветках троннае ўзвышэнне. Каля яе, з тварам у хустку, маладзіца. Некалькі партызан па дарозе з жыта вядуць фашысцкага генерала, які ўпарціцца і крычыць.

Маці

О, мусіць, птушка важная,
Што так дзярэцца.

Партызаны
(якія прывялі генерала)

— Камісар!
— Матуля!
— То галоўны кат!
— Сам генерал,
Што загадаў
Знішчаць сяло...
— З людзьмі...
— Паліць...
— На след
Сваіх злачынстваў,
На ахвяры
Ехаў паглядзець...

Маці

А-а-а...
Дык вось хто завітаў
Да нас у госці...
Генерал...
Чаго ж
Крычыш ты, пане?..

Генерал

Іх бін генераль!
О русіш швайн!

Маладзіца

(Скаланулася, пачуўшы нямецкую мову. Падхопліваецца з месца, крычыць.)

То ён!
Матуля, ён!
Я бачыла!
Я за ракой была!
Я бачыла!
Ён аддаваў загад
Забіць дзяцей маіх!
(Прабуе вырвацца з рук партызан.)
Ён!
Ён аддаваў загад!
Я бачыла!
Я за ракой была!
Ён згубца
Дзетачак маіх!
(Рыдае.)
О, для чаго мне жыць,
Калі сама
Я не магла згарэць
Там, побач з імі...
Маці!..
Гэта ён!..
Паліць! —
То ён загадваў!
(Кідаецца на генерала, яе стрымліваюць.)

Генерал
(засланяецца рукамі)

Не, не!
Я не даваў загад!
Я генерал.
Я не паліў дзяцей.
То ўсё салдат.
Ён біў.
Ён сам страляў.
Не, не!
Я не паліў дзяцей!

М а ц і

А-а...
Дык ты
І нашай мовай,
Бач, загаварыў...

К а м і с а р

І нашы словы
Вывучыў,
Каб лепш
знішчаць народ...

П а р т ы з а н ы
(у адзін голас)

Матуля,
Смерць яму!
(Звяртаюцца да камісара.)
Чаго чакаць,
Дазволь нам,
камісар!

Г е н е р а л
(як заведзены, са страхам)

Я не паліў!
Матуля, матка, маці!
Я не біў!
То ўсё салдат!
Салдат страляў!

П а р т ы з а н ы

— Іш, артыст!
— Цяпер ён маці ўспомніў
І матулю кліча...
— Бляе авечкай,
а дасюль...
— Пакуль гуляў па краі
З куляй і агнём...
— І ў душагубках
нішчыў немаўлятак...
— Не ўспамінаў
матуляў...
— Смерць, смерць яму,
Чаго чакаць!..

М а ц і
(падымае руку. Хітаючы галавой.)
Смерць... Кроў...
Ён знае гэта ўсё...
Ён добра знае,
Колькі тут праліў
Народнай кроўкі...
І колькі жыццяў загубіў
Са зграяй катаў,
Што прывёў сюды —
Душыць Радзіму нашу...
Таму ён зараз
і трымціць...
(Паказвае рукой на генерала.)
Глядзіце, людцы,
Як ён страхам
поўніцца...

Г е н е р а л
(істэрычна)
О не!
Я не паліў!
О маці!..

М а ц і
Бачыце, дрыжыць...
Чакае, што і мы
Распалім вогнішча
І кінем яго,
помсцячы за ўсё,
Гарэць у полымі...

К а м і с а р
Матуля...
Але ён жа заслужыў
Адплату, помсту!
Смерцю!
Толькі смерцю
Можа заплаціць
Ён за сваю
ліхую лютасць!
Гэта ж ён,
Руйнуючы наш край,

Хацеў знайсці і знішчыць
Помсту нашу.
Хай жа паглядзіць
У вочы ёй
ён зараз.
Хай ніц падзе,
Як занясе
яна
Над ім
Свой меч суровы!

Галасы партызан

— Так!
— Ліхадзею ёсць адзін прысуд,
адзін!..

Маці

Не, дзеці, не...
Не ў смерці
Хай убача нашу помсту кат!
Не ў кулі,
Што па ім ударыць
І зальё
Крывёй паганай
Гэты чысты дол...
А будзе помстай нашай
Для яго —
Жыццё зямелькі нашай,
Непарушнае жыццё,
Якое
Марыў ён
спаліць...
Дыханне ніў.
Прамені сонца.
Жытні пах.
Птушыны грай
на золаку.
Людскія галасы.
Сякераў звон
І бёрнаў грук
На дворышчах старых,
Дзе будзем ставіць
хаты новыя.

Святло
Ў шырокіх вокнах.
Гул дарог.
І ў школах
Песні звонкія дзяцей —
Вось будзе
                    наша помста
                                        для яго!
Дык развяжыце
                              рукі кату
І завядзіце яго
Ў Грабскі лес.
Сцяжынай той,
Ход па якой
З маленства
Ведам
Толькі вам,—
Між выдмаў,
Паміж прорваў,
Па хмызах
Вядзіце ката
На Сталетнікаў закут —
На выспу балацяную
                                        ў дрыгве —
І там пакіньце...

Партызаны

— Маці!
Але ж колькі там красы,
На выспе той!
І ліхадзею ўсё аддаць?..
— Крынічкі там...
З крынічак
Будзе піць ваду
                              кацюга...
— А чабор,
А нерушы суніцаў
На грудках!
— Матуля!
Колькі там ажыны
                                        між дубкоў!
— Не пасылай туды паганца,
Маці,

Пашкадуй
Зямную волю...

М а ц і

Даўно было,
Калі я чула сказ
Пра час далёкі...
Ад сівых вякоў,
Ад прадзедаў
Дайшла
Пра наш Сталетнікаў закут
Легенда...
Чуйце, дзеці...
Заўжды, заўжды —
Сцвярджае даўні сказ —
На выспу нашу
Вольна
Мог заходзіць
толькі той,
Хто з добрым,
чулым сэрцам
Між людзей пражыў.
Любіў людзей
І ўсё рабіў
для іх
З душою светлай...
І вы не раз
З маленства
На грыбы туды,
Па ягады
Без боязі
Хадзілі...
Але — гаворыць сказ —
Спакон вякоў
Жыве
над выспай тою
Вартаю святой
Замова грозная
Зямелькі нашай:
Хто трапіць
З чорнаю душой,
З душою лютай
У Сталетнікаў закут,

На выспу ў багне,—
Там і застаецца...
Не, няма
Адтуль яму
Між прорваў ходу,
Няма збавення
Ад сябе самога,
Выратавання
Сэрцу лютаму
Няма...
Вядзіце ж, дзеці,
І яго —
Таго, што зараз
Стогне перад вамі,
На той закут...
Вядзіце і не бойцеся —
Ад кары
Нікуды не ўцячэ ён:
Правам маці,
Мне дадзеным
Зямелькай нашай роднай
Ад прадзедаў,
Я праклінаю ката!..
На выспе той
Днём,
Ад усходу сонца да заходу,
Ён будзе чуць
Стозвонным
Гулкім рэхам
Жывыя галасы жыцця...
Пачуе ён,
Як грымнуць бубны
На вяселлях вашых,
Як жаваранак
Зазвініць у небе,
Каб прывітаць
У мірным полі вас,
І будзе рады ён
Хутчэй памерці там,
Але не зможа —
Смерць яго жахнецца...
І будзе ён насіць
Сваё бяссілле —

Як закляты...
А ўночы да яго
З усіх кірупкаў
Прыйдуць
І паўстануць
Па-над ім —
Ахвяраў яго,
Мучанікаў стогны,
Енк немаўлят,
Што ён паліў жывымі,
Праклёны мацярок,
Удоваў плач...
І будзе ён
Крычаць
Прад імі
Немым крыкам,
Заходзіцца ад страху,
Ды ніколі
Ніхто яго, кацюгу,
Не пачуе,
Апроч савы
ці пугачоў балотных,
Апроч ваўкоў галодных,
Апроч рысі,
Апроч вужакаў,
Што яго абкружаць
І будуць пазіраць,
Як чэзне ён...
Па праву маці,
Дадзеным вякамі
Мне ад зямелькі роднае,
Магу я
Сваім закляццем
Кожную сунічку
Зрабіць
Крывінкай млоснай
для яго,
Вадзіцы кроплю
З чыстае крыніцы
Магу
Для ліхадзея
Неспатольнай
Зрабіць...

Але няхай...
Няхай жыве...
І хай там
Усё больш і больш
Чарнее,
Няхай заходзіцца там
люты гэты кат,
І чуючы, і бачачы,
З якой —
З бясконцай,
з неўміручай —
прагай жыць
Ідзе сваёй дарогаю
Наш край...

Камісар

Ну што ж, матуля...
Будзе так...
(Загадвае партызанам-вартавым.)
Вядзіце!

Генерал

Я не хачу!
Я генерал!
Я чуў усё!
Страляйце лепш,
Або зарэжце,
Або ў пятлю вядзіце,
толькі не туды!

Маці

Не, генерал!..
Не, з галунамі
залатымі кат!..
Не ўмеем мы,
Не вучаны спрадвек
Ні рэзаць горла
Так, як вы навучаны,
Ні шыбеніцы ставіць...
Страляць умеем,
Вымусілі нас
Трымаць
вайны закон...

Ды толькі ты
Сваю,
Сваю, вярхоўны кат,
Спазнаеш кару!..

Генерал
Не!!!

Першы партызан
Кроч, ліхадзей паганы!
Не стагні!
Жыві, калі сказала маці...

Другі партызан
(з пагрозай)
Гэй!..

Генерала павялі ў глыб лесу. Ён крычыць ад страху і бяссільнага шаленства. Чуваць здалёк: «Іх бін генераль!.. А-а!»

Маці
(падзывае да сябе камісара)
Сын,
Паднясі мне
Клупачак вунь той...
Сярпочак там...
Пакуль вы будзеце
Магілку
Насыпаць
Над братам,
Над героем нашым...
Мы будзем
жаць...
Дачушка!
(Падзывае маладзіцу.)
Вазьмі сярпок.
Патрэбна жыць.
Жаць трэба.
Зажні жытцо...

Камісар і партызаны падымаюць насілкі і нясуць да высокага ўзгорка на ўскраі лесу. Маладзіца ўсёй жменяй забірае жытнёвыя сцяблінкі і падра-

зае сярпом. «Жа-жах» — зазвінелі нерастаялыя сцяблiны. Жанчына зрабіла вязьмо, нажала сноп, пачала вязьмо завязваць. І раптам зноў захлінаецца рыданнем. Да яе падыходзіць Маці.

Маці

Што ж,
Акрапі жытцо слязой.
Хай кожны,
Хто з'есць хлеб
з твайго снапка,
Адчуе ў сэрцы
Назаўжды
Твой боль...
І з гэтым болем
Хай яшчэ мацней
Трымае зброю...
Што ж, паплач...
Але і жні...
І плач, і жні...
Патрэбна жыць.
Жаць трэба...

Маладзіца ўсё смялей набірае ў руку жыта і жне. Вось ужо некалькі снапоў легла на загон. Маці збірае снапы, ставіць іх у бабку. Маладзіца, зусім як гаспадыня, позіркам працавітай жняі пазірае на Маці. Маці падыходзіць да маладзіцы, гладзіць яе па галаве.

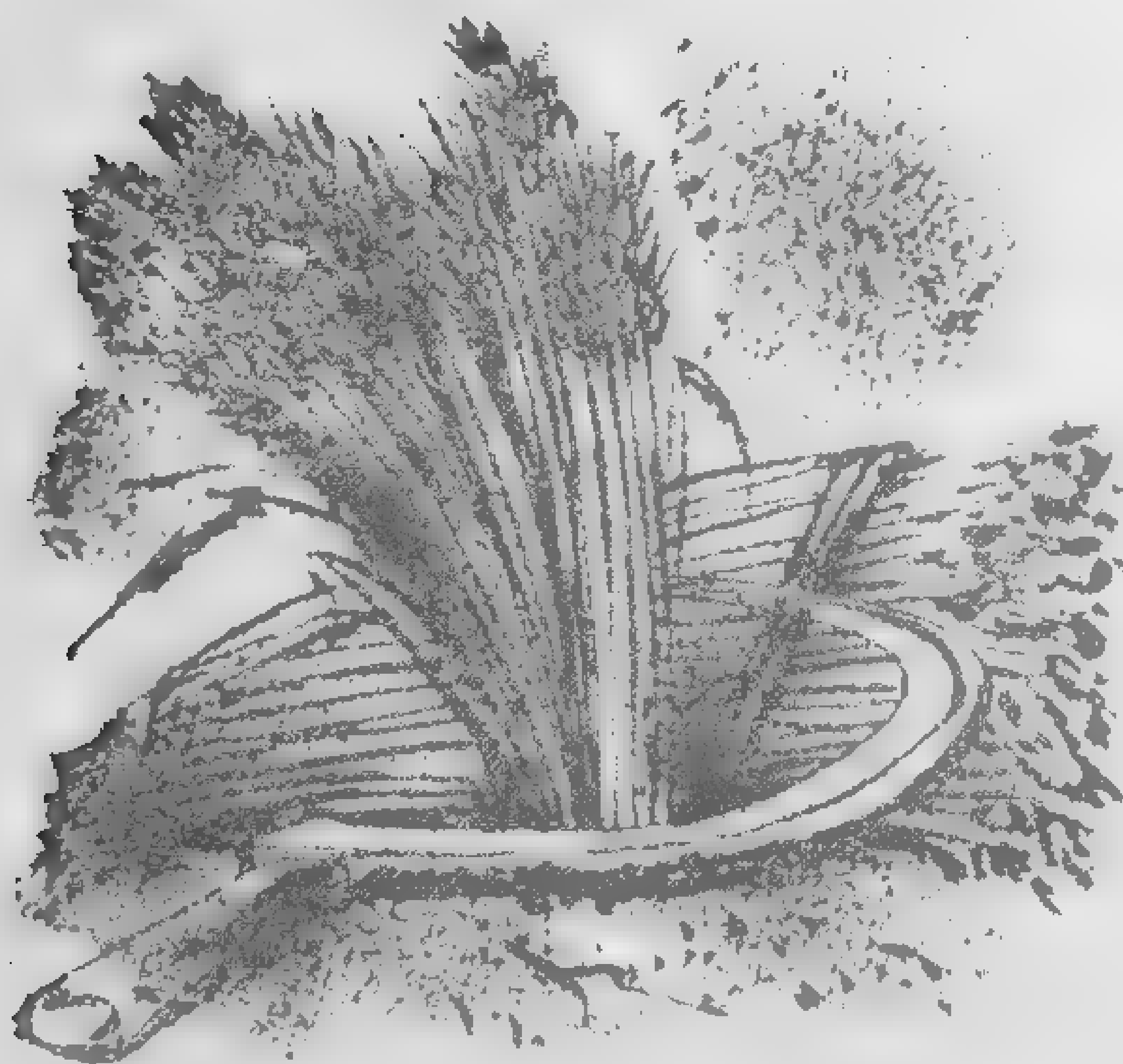
Ну, вось і добра.
Вось і жні.
Нямала яшчэ бураў,
Можа,
Наляціць на наш загон.
Нямала, можа,
Слёз
яшчэ пральецца
З набалелых сэрцаў...
Але жыць трэба.
Жаць трэба.
І горкі
Трэба зберагаць
у нашай долі
хлеб...

Жні,
    Любая дачушка,
        жні...

На ўсім прылессі ідуць партызаны. Маці падбірае за маладзіцай снапы. Наплывае жніўная песня — спачатку адзін жаночы голас, а пасля — гучанне хору.

Ой, жала я, жала, ой, жыта я жала-а
Ды свайму сярпочку, плачучы, казала-а:
— А мой жа ты сярпочку,
    спарней жні, сярпочку-а,
А не дай мне ў полі спаткаць сваю почку-у...
Бо пайду шукаць долю —
    долю-далёчку-у...

1981

ЗМЕСТ

Кірэнка К.

К 43 Дэкрэтам сэрца: Вершы і паэмы.— Мн.: Маст. літ., 1982.— 143 с., іл., партр.

У пер.: 1 р. 40 к.

Кнігу склалі новыя вершы вядомага беларускага паэта, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі імя Янкі Купалы Кастуся Кірэенкі.

Паэзія паэта наступальная, жыццесцвярджальная. Пранікнёна піша паэт пра Радзіму, пра яе непаўторную прыроду. Сваё мудрае слова адрасуе ён і моладзі.

$$К \frac{4702120200-093}{М302(05)-82} 58-82$$

ББК 84Бел7
Бел 2

Константин Тихонович Киреенко

ДЕКРЕТОМ СЕРДЦА

Стихи и поэмы

Минск, издательство «Мастацкая літаратура»

На белорусском языке

Рэдактар Р. М. Яўсееў
Мастацкія рэдактары В. П. Жыжэнка, А. М. Малышава
Тэхнічны рэдактар Т. М. Сокал
Карэктар А. А. Бачанкова

ІБ 1774

Здадзена ў набор 07.01.83. Падп. да друку 18.05.83. АТ 08626. Фармат $84\times90^{1}/_{32}$. Папера мелаваная. Гарнітура звычайная новая. Высокі друк. Ум. друк. арк. 6,30. Ум. фарб.-адб. 22,53. Ул.-выд. арк. 7,10. Тыраж 7000 экз. Зак. 3304. Цана 1 р. 40 к.
Выдавецтва «Мастацкая літаратура» Дзяржаўнага камітэта БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. 220600, Мінск, праспект Машэрава, 11.
Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат МВПА імя Я. Коласа. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.